

ISTRAŽIVANJA

KAKO DANAS GOVORITI O MARIJI

Valter Dermota

UVOD

II. vatikanski crkveni sabor unio je u život Katoličke Crkve mnogo novoga. Mnogošta je danas drukčije nego što je bilo prije 1965. godine kad je Koncil završio radom. To posebno vrijedi za nauku i štovanje Majke Božje Marije.

U smislu osnovnog usmjerenja Koncila koji je po želji pape Ivana XXIII, koji je Koncil sazvaao, trebao prvenstveno biti „pastoralni” ili „radno ostvarivateljski”, mnogošta se izmijenilo i u gledanju na Mariju. Za nju, kao i za Crkvu, vrijede dva vida: Što Marija (Crkva) jest sama po sebi i u čemu je njezino djelovanje. Oboje je potrebno jer bez činjenice da netko jest ili postoji nema ni njegova djelovanja. Najprije moraš postojati i tek potom možeš djelovati.

Prošla stoljeća divila su se prije svega Marijinoj ljepoti i uzvišenosti. Mogli bismo reći da su se ljudi prepustili njenom čaru. To što su na temelju vrlo skromnih podataka iz Sv. pisma izradili Marijin veličanstven lik bilo je, svakako, nadasve ugodno djelo, koje je zahtijevalo veliki radni napor. Kako tada nismo mogli svoju pažnju usmjeriti na dvije stvari, nije se toliko posvećivala pažnja njenom djelovanju u Crkvi.

II. vatikanski sabor, u smislu svog pastoralnog, odnosno radno ostvarivateljskog progra-

ma, usredotočio je svoje razmišljanje o Mariji na njezino djelovanje, odnosno sudjelovanje u otkupiteljskom djelu njezina Sina Isusa Krista. Na temelju Marijine duhovne slike, formirane u prijašnjim stoljećima, usredotočio se na njezino djelovanje u Crkvi u ostvarenju otkupiteljskog plana Isusa Krista.

Kateheza uvodi mlado kršćansko pokoljenje u vjerski život, što znači da ga poučava ili upoznaje s naukom Isusa Krista, tj. osposobljava ga za život po nauku Isusa Krista. Stoga želimo progovoriti o Mariji u katehezi prema II. vatikanskom saboru. Pritom ćemo razmišljati o: 1) mariologiji i štovanju Marije u povijesti; 2) na II. vatikanskom saboru i 3) o mariologiji i Marijinom štovanju nakon II. vatikanskog crkvenog sabora.

Marija pod dvostrukim vidom

Regensburški mariolog Wolfgang Beinert kaže da je životna sudbina Marije iz Nazareta određena činjenicom da je majka Isusa Krista. To joj je osiguralo mjesto u Crkvi. Iz te činjenice razvio se dvostruki odnos:

1) Crkveno učiteljsko-teološko kao tematsko i sistematsko razmišljanje odnosa prema njezinom Sinu Isusu Kristu i prema Crkvi, odakle se razvila mariologija ili znanost o Ma-

riji Majci Isusa Krista, te njezina odnosa prema Crkvi.

2) Duhovno razmišljanje o osobnom liku, koji je nastao iz tih odnosa, i koje je dovelo do najrazličitijih oblika pobožnosti s vrlo naglašenim čuvstvenim vidicima, što izražavamo riječima „marijanska pobožnost” (Beinert, 1985, 53).

Oba ova vida međusobno se isprepliću i radaju stalnu napetost u životu vjerničke zajednice. Uloga Marije kao Majke Isusa Krista može taj njezin zadatak staviti u prvi plan i potisnuti u zaborav njezinu osobu i osobnost, što znači da zadatak = funkcija zamračuje Marijinu osobu i osobnost. Dok prevelika zauzetost za Marijin osobni lik ili njezina apsolutna osobnost ne daje nam da vidimo otkupiteljsku jednkrotnost Isusa Krista što znači da zbog divljenja njezinoj osobnosti zaboravljamo na njezin zadatak, odnosno funkciju pomoćnice Isusa Krista u otkupljenju. Tako mariologija kao znanost o Mariji, kao i marijanska pobožnost sa slikom Marijine osobnosti u središtu, imaju svoj sadržaj, zadatak i granice: svakome treba dati njegovo i spriječiti neopravdane zahvate (usp. 53). Jedno je znanost o Mariji, a drugo ljubav ili pobožnost prema njoj. Čistu znanost o Mariji nema razloga da (je) gajimo, gola pobožnost bez poznavanja može odvesti u pretjeravanje. Potrebna je pobožnost koja je izgrađena na temeljitom poznavanju. Naša pobožnost prema Mariji mora biti znanstveno ili „mariološki” utemeljena, a naše znanje mora dobiti svoj pobožnosti ili „marijanski” izraz.

Svakako treba prihvatiti činjenicu da je znanost o Mariji sadržana u knjigama te je svaki trenutak možemo provjeriti, dok marijanska pobožnost nije nešto opipljivo i točno određeno, što živi i postoji samo u srcima vjernika, a izražava se u pobožnosti i vjerskom vladanju (Söll, 95); to pak je metodološki teško dostupno.

POVIJEST MARIOLOGIJE I MARIJANSKE POBOŽNOSTI

Georg Söll, profesor mariologije na Salezijanskom teološkom visokom učilištu u Benediktbeuernu u SR Njemačkoj, smatra da nije moguće znanstveno razmišljanje o Mariji ili

mariologiju dijeliti od pobožnosti prema Mariji ili „marijanskog” osjećaja kršćanskog naroda jer idu usporedno, iako zbog uskog puta kojim idu kroz povijest jedamput pretiče jedna, a drugi put druga. Uz to se međusobno potiču u rastu i životu. Nije moguće obradivati ih odijeljeno (Söll, 94).

Doba crkvenih otaca (I—VII. st.)

1. Marijin položaj u prvotnoj Crkvi. Kad je Isus Krist četrdeset dana poslije uskrsnuća uzašao k svom Ocu i ostavio apostole i učenike same, s njima je ostala Marija, Isusova Majka. Zbog svoga odnosa prema Isusu Kristu te zbog svoga osobnog dostojanstva i ugleda ona je bila srce prvotne Crkve. Ali i ona je pošla za svojim Sinom u vječnu slavu.

Poslije Marijine smrti spomen na nju određivala su četiri čimbenika: Religiozni osjećaj židovstva, koje unatoč velikom poštovanju prema ženama kao što su bile Debora, Judita, Estera, pri formiranju naviještanja i bogoštovlja nije imalo potrebu za kakvom ženom; kršćanstvo se moralo braniti pred kultom materinstva poganskog svijeta; nizak društveni i kulturni položaj žene u to vrijeme priječio je uvodnje ženskog lika u kršćanstvo, a davao prednost štovanju mučenika. To pogada kako nauku tako i pobožnost prema Mariji (Söll, 96). Na Mariju su zaboravili i njezin je lik izbljedio.

2. Počeci nauke o Mariji. Kršćanstvo je živjelo i razvijalo se u helenističkom kulturnom svijetu. Uz pomoć grčke filozofije moralo je izgraditi jasnu i dosljednu vjersku nauku. Kod toga se moralo oslanjati na povijesno pouzdane izvore što oko godine 200. dovodi do završetka knjiga Sv. pisma, koje odlučno govore o Isusu Kristu i njegovoj Majci Mariji. Usred silnih duhovnih borbi formirao se vjerski nauk o Isusu Kristu kao pravom Bogu i čovjeku, utjelovljenoj drugoj božanskoj osobi i njegovu otkupiteljskom djelu. Kad je bila točno određena nauka o Isusu Kristu kao pravom Bogu i čovjeku, utjelovljenoj drugoj božanskoj osobi i njegovu otkupiteljskom djelu. Kad je bila točno određena nauka o Isusu Kristu kao pravom Bogu i pravom čovjeku, kao i da je Marija Majka Božja koja je začela Isusa Krista po Duhu Svetom i

stoga je uvijek Djevica (20,98) – nauka o Isusu Kristu ili kristologija postala je temelj za nauku o Mariji, odnosno mariologiju.

Istodobno su crkveni oci (Ignacije Antiohijski oko 110. god.) učili da je Marija djevičanski začela Isusa Krista. Isto je tvrdio i mučenik Justin (oko 165. god.) i Marijinu ulogu usporedio s ulogom Eve, majke svih ljudi. Irenej Lionski (202. god.) crkvenu je predaju Male Azije prenio u Galiju i povezoa Marijino materinstvo s trajnim djevičanstvom.

Koncili u Niceji 325. i u Efezu 431. svečano su potvrdili obje Marijine uloge: majke i djevice.

3. Počeci Marijina štovanja. „Kod te teme se obično ne zaustavljamo na prvim dvama stoljećima”, kaže već spomenuti Georg Söll (20,104), ali širenjem Sv. pisma postupno je postajalo poznato i Lukino evanđelje, po kojem Mariji dolazi čast i priznanje s triju strana: arkandeo Gabrijel pozdravlja Mariju: „Zdravo, milosti puna, Gospodin je s tobom.” Elizabeta joj kliče: „Blagoslovljena si ti među ženama! I blagoslovljen plod utrobe tvoje!” (1,42) i „Blago tebi što si povjerovala” (1,45). I neka priprosta žena izjavljuje: „Blago utrobi koja te nosila i prsima koja si sisao” (11,27). I sama Marija imala je svoje „mišljenje” o cijelom događanju oko Sina Isusa i sebe te je u svoj poniznosti priznala: „Odsad će me blaženom zvati svi naraštaji” (1,48). I sv. Pavao je svojom tvrdnjom da je „Bog, kad se ispunilo vrijeme, poslao Sina svoga, rođena od žene” mnogo pripomogao štovanju Marije. Danas je Lukin izvještaj o Isusovoj mladosti razlog za jaka razilaženja među teolozima i egzegetama, a i potvrdni glasovi su veoma jaki, pogotovu nakon što je Rene Lauretin napisao opsežnu studiju od 600 stranica u prilog toj temi, ali tada si nisu postavljali slična pitanja te su upravo Lukine tvrdnje poticale na nasljedovanje kako arkandela Gabrijela tako i Elizabete i priproste žene – i vjernike navikavale na štovanje Majke Božje Marije. Izvještaji sv. Marka o Isusovu suzdržanom odnosu prema svojoj majci (3,33) te sv. Luke (8,21) ni izdaleka nisu mogli umanjiti divljenje i poštovanje koje su u vjernicima budila prva poglavlja Lukinog evanđelja.

Sve dok svršetkom 2. st. nisu bile dovršene određene knjige Sv. pisma ili kanon, kršćansko

vjerovanje oblikovali su i drugi spisi. Među njih posebno ubrajamo *apokrifne* u koje, za ovu našu raspravu, spada značajno „protoevanđelje sv. Jakova” iz sredine 2. st. koje veoma potanko opisuje Marijin život i koje je uvelike doprinijelo poznavanju Majke Božje Marije i odanosti prema njoj.

Već spomenuti crkveni oci – Ignacije Antiohijski, Justin, Irenej i drugi, uz nauk o Mariji širili su i svoje divljenje, poštovanje, odanost i pobožnost prema Isusovoj Majci. I oni su odlučno utjecali na to da je Marija sve više postajala središte kojemu se poput ruže k suncu obraćalo srce vjernika.

Divljenje i štovanje Marije Majke Božje silno je poraslo u ta dva stoljeća pa možemo razumjeti ljudska mnoštva koja su god. 431. ustrajala pred crkvom sv. Mudrosti u Efezu i čekala na ishod crkvenog sabora koji je konačno trebao priznati Marijino Božje materinstvo. Kad su koncilski oci konačno odlučili o „Theotokos” – Bogorodici, oduševljenju nije bilo kraja.

4. Daljnji razvoj spoznaja = nauke o Mariji. Kad su na temelju jasno formulirane nauke o Isusu Kristu odredili Marijino Božje materinstvo i trajno djevičanstvo te to proglasili kao vjersku istinu, teolozi, koje je podupirao vjerni narod, htjeli su još više saznati o Mariji. Zanimao ih je ponajprije Marijin početak i svršetak.

U razmišljanju o Marijinom početku naišli su na gotovo nepremostivu prepreku istočnog grijeha. I Marija je bila potomak Adama i Eve pa stoga podložna istočnom grijehu. Ali vjerski osjećaj pobožnog naroda je slutio da Marija nije mogla niti smjela biti podložna grijehu, pa niti istočnom. Započela su razmišljanja koja su trajala 14 stoljeća sve do 8. prosinca 1854, kad je papa Pio IX. Marijino izuzeće od istočnog grijeha proglasio vjerskom istinom.

Slično se odvijalo razmišljanje o Marijinom završetku života na zemlji. Ako je smrt kazna za grijeh i ako Marija nije učinila osobni grijeh niti je bila podvrgnuta istočnom grijehu, zašto bi onda morala biti podvrgnuta smrti? Takvo usporedno razmišljanje je katkada dovelo do dramatičnih zapleta, a svršilo se 1. studenog 1950, kad je papa Pio XII. proglasio vjersku istinu o Marijinom uznesenju dušom i tijelom.

To su četiri glavne, od Crkve proglašene kao

vjerske istine, činjenice o Majci Božjoj Mariji. No uz ove i s njima rasle su i druge spoznaje – budući da ljubav svojom nezasitnom čežnjom želi što više saznati o svojoj ljubljenoj osobi – o Mariji: o njenom izuzeću od svakog grijeha, njezinom duhovnom materinstvu, posredništvu kao slici i uzoru Crkve, pa su neki biskupi predložili papama da ih vjerski definiraju. Pape to nisu učinile, ili pak jesu, kao npr. Pio XII Mariju kraljicu ili Pavao VI. Mariju Majku Crkve u svoje su ime proglasili kao nedogmatizirane istine.

5. Marijin moralni lik. Nauka o Mariji razvijala se na temelju grčke misli koja je tražila idealne predodžbe istinitosti (Platonov svijet ideja) i koja je svoje spoznaje nastojala što estetskije izraziti; i biranim riječima. Veliki crkveni govornici su na temelju Sv. pisma Starog i Novog zavjeta stvorili idealan Marijin lik, kako njezine ljudske osobnosti tako i duhovne savršenosti. Pritom je pobožno oduševljenje često išlo ispred teoloških razmišljanja.

Spomenimo opće prošireno mišljenje da je evanđelist sv. Luka „orisao” Mariju. Svakako je nije naslikao kao slikar jer su „Madonne” napisane sv. Luki nastale u 12. st. i naslikane su u bizantskom stilu. Ali je dao njezinu moralnu sliku na temelju osobnih informacija koje je mogao dobiti samo od Marije (navještenje, rođenje Isusovo), kako to dokazuje bibličar Aristide Serra u djelu *Mudrost i kontemplacija Marije* po Luki (Marianum, Roma, 1982) i na temelju kojeg su kasnije zajedno s podacima iz Starog i Novog zavjeta sastavili Marijinu sliku ljepote i kreposti.

Georg Söll podsjeća da je u istočnom dijelu Rimskog Carstva, gdje nije bilo teških političkih promjena zbog seobe naroda te se živjelo razmjerno mirno, na jednoj strani cvalo teološko razmišljanje u smislu starogrčke filozofije, a na drugoj strani pučka pobožnost koja je Mariju sve jasnije opredjeljivala, tako da niti sve bogatstvo grčkog jezika nije imalo dovoljno izraza kojima bi mogli izreći sve što su teolozi i pobožni puk htjeli znati i reći o Mariji (Söll, 128).

Neka nam za pojašnjenje posluži nagovor Ćirila Aleksandrijskog koji je sudionike crkvenog sabora u Efezu 431. ovako pozdravio: „Budi

nam pozdravljena. Bogorodice Marijo, časti vrijedan bisere cijelog kruga zemaljskog, svjetlo koje nikad ne gasne, kruno djevičanstva, žezlo pravde, svetište koje nitko ne može uništiti. Budi pozdravljena, ti, po kojoj je po čitavom svijetu čašćeno Presveto Trojstvo pred kojim bježe zli duhovi, kojom je bio zbačen s neba davao i napasnik, po kojoj su pala bića ponovno postala dionici neba; po kojoj je sve stvoreno iz vlasti poganstva došlo do spoznanja istine, po kojoj vjernicima dijele krštenje, pomazanjem podjeljuju radost; po kojoj po svem svijetu grade crkve u kojima ljude privode pokori, po kojoj apostoli narodima naviještaju spasenje; po kojoj se mrtvi vraćaju u život i u čijem duhu vladaju narednici” (Söll, 120).

6. Marija ulazi u liturgiju. Teološko raspravljanje o Mariji i pobožni osjećaj vjernog naroda su pristankom crkvenih vlasti omogućili posebno štovanje, više od štovanja svetaca i niže od Božjeg. Velika zasluga Istočne Crkve jest sposobnost da su Marijino štovanje uspjeli uskladiti i podrediti cjelokupnom bogoslužju u čast Presv. Trojstva i Isusa Krista. Predmet liturgijskog štovanja bilo je Marijino sudjelovanje u spasenjskom djelu Isusa Krista, njen odnos prema Presv. Trojstvu, njezina posebna uloga uzora i suradnice u Crkvi, te njezina osobna svetost.

Već evanđelja i Novi zavjet naznačuju posebno mjesto Marije u kršćanskom životu: Gal 4,4, Mt 1–2, Lk 1–2, Iv 2,1–11; 19,20. Drugo stoljeće zaustavlja se na Mariji kao novoj Evi i to izražava u slikama i apokrifima. Treće stoljeće daje nam prvu Marijinu, još danas upotrebjavanu, molitvu „Pod tvoju se obranu utječemo”. U četvrtom stoljeću Atanazije i Ambrozije stavljaju Mariju za primjer kršćanskom narodu. U petom stoljeću Marijino štovanje postaje svakodnevni običaj (Severijan iz Gabale), tako da Mariju „časte u svim zemljama i jezicima” (Nil iz Ancire).

Kao javne blagdane počeli su po Efeškom saboru 431. priznavati Marijino uznesenje (LThK 1939, VI, 935), a po Nicejskom saboru 325. bezgrešno začće (LThK 1934, III, 662). Kao općenite, a ne javne blagdane slavili su očišćenje Marijino (Svijećnica) u Jeruzalemu već u 4. stoljeću, Marijino navještenje 430. u Carigradu i Marijin pohod.

Kad su se u Zapadnom Rimskom Carstvu poslije seobe naroda sredile prilike, i Zapadna je Crkva prihvatila Mariju u svoje liturgijsko svetkovanje što je imalo blagotvorne posljedice posebno za obraćene germanske i slavenske narode.

Već od 4. stoljeća posvećuju Mariji crkve, daju djevojčicama njeno ime, tako da je „Marijino ime po cijelom krugu zemaljskom najljepše i najljubljenije ime” (LThK 1962, VII, 78).

U doba velikih crkvenih sabora kada se u razgovoru i borbi s krivovjercima formirao nauk o Isusu Kristu i Marijino božansko majčinstvo i vječno djevičanstvo jasno su određeni te postadoše raspoznajni znak crkvene pravovjernosti. Marija nije bila samo puna milosti, kršćanskih kreposti i ljepote nego i suradnica Isusa Krista u djelu otkupljenja. Pitanja kako daleko je sezala njezina uloga, tada još nisu postavljali, jer su, kao i u vrijeme reformacije, na njih negativno odgovarali. U smislu savršenosti Kristova otajstvenog tijela svi su udovi, svaki na svoj način, sudjelovali u otkupljenju; jedni molbama, drugi svojim primjerom. Svakako je pobožnost vjernog naroda uvijek išla nekoliko koraka ispred znanstvenog tumačenja crkvene nauke (Söll, 141).

Zasluga za formiranje osnovnog nauka o Mariji i poticaj za ljubav i predanost prema Isusovoj Majci pripada Istočnoj Crkvi. Marijini blagdani, bogati liturgijski marijanski tekstovi, oduševljene propovijedi, molitveni obrasci, poklici i antifone, a pogotovu još ikonografski prikaz Marijinog otkupiteljskog djela čine neprocjenjivo blago, koje je Zapad u cjelini spoznao tek u 10. stoljeću (Söll, 148). Po raskidu s Rimskom Crkvom 1054. taj se razvoj zaustavio te se Istočna Crkva, kako s obzirom na nauk tako i na pobožnost, zaustavila na dostignućima prvih sedam koncila. Sada je uloga daljnjeg razvoja nauka o Mariji i pobožnosti prema njoj pripala Zapadnoj Crkvi.

7. Kraj patrističkog doba. Kad su na III. općem crkvenom saboru u Carigradu 680/81. osudili monotelete, koji su u smislu monofizitizma pripisali Isusu Kristu samo jednu volju, tada je nekako simbolično završilo patrističko, a započelo novo doba. Mariologija je postala samostalna znanost, neovisna o kristologiji. Počela se oslanjati na antropologiju, koju je naj-

prije tek trebalo stvoriti.

Doba pučke pobožnosti, redova i sveučilišta (VIII–XV. st.)

1. Pučka pobožnost. Sa VII. su stoljećem za Istočno Rimsko Carstvo počela teška vremena napada i osvajanja koja su 1453. završila padom Carigrada. Teološko raspravljanje prenijelo se na Zapad gdje je sv. Benedikt 529. ustanovio prvi samostan svoga reda (iste godine zatvorena je posljednja poganska filozofska škola u Ateni) i time započeo veliko djelo redova za napredak Evrope. Benediktinskom i drugim, iz njega nastalim, redovima u 11. stoljeću pridružila su se sveučilišta koja su na svojim teološkim fakultetima gajile teološku znanost, pa i mariologiju.

Nasuprot grčkom nadvremenskom gledanju na Mariju, u kojoj su u svem zemaljskom događanju vidjeli odmaknutu pozlaćenu ikonu, vjernici Zapada htjeli su vidjeti *Mariju konkretno kao pomoćnicu u svakodnevnim teškoćama*. Tome se pridružila i germanska te slavenska težnja za *individualiziranjem* religioznog života koja je, kako u Mariji tako i u svecima, htjela vidjeti svoje *uzore*. Pri tom ne smijemo zaboraviti da su stoljeća srednjega vijeka donijela ljudima neizmjereno puno zla u obliku kuge, ratova, prirodnih nesreća kao i vatre, poplava, gladi i bolesti, kod čega je zakazala svaka ljudska pomoć, a preostala je samo Božja (Söll, 162).

Germani i Slaveni kao novi stanovnici Evrope i u mnogočemu nasljednici Rimskog Carstva prihvatili su, doduše, kršćanstvo iako su pri tom *sačuvali mnogo poganskih elemenata* među koje spadaju božice materinstva germanske i slavenske mitologije. Kao što je kršćanska religija izdaleka nadmašila poganstvo, tako je Marija i njezino štovanje nudilo mnogo privlačniju sliku od poganskih božica plodnosti, materinstva i ženskosti. No kako se kršćanstvo u prvim stoljećima moralo braniti pred utjecajem grčko-rimskih ženskih božica, tako je i sada mnogočega poganskog prešlo u kršćanstvo obraćenih Germana i Slavena. Neće biti previše ako navedemo riječi kardinala Newmana koji je Englezima htio približiti Marijino štovanje i priznao: „Narodna religija je uvijek i pokvarena

religija” (A Letter to Pusei). Također zbog toga što preuzima sebi tuđe elemente. Jednako tako su i irski misionari, koji su obratili na kršćanstvo dobar dio Evrope, donijeli sa sobom i svoje posebnosti. Isto vrijedi i za druge misionare, kao npr. za sv. Martina iz Panonije i sv. Ireneja iz Male Azije, koji je misionario u južnoj Galiji.

Za daljnji razvoj mariologije i marijanske pobožnosti značajan je adopcionizam koji se pojavio već u 8. st. u Španjolskoj i učio da se Isus Krist rodio samo kao čovjek, a Bog ga je potom adoptirao ili posinio te je tako postao Bog. Ako bi to bilo stvarno, tada je Marija začela i rodila samo čovjeka Isusa pa stoga nije ni Majka Božja ni trajno djevica. Adopcionisti su u Mariji vidjeli prije svega služavku Gospodnju. To je svakako izazvalo snažnu reakciju i najviše Mariju – Maria mater Dei gloriosa (Marija slavna Majka Božja) te su ju unatoč naglašenoj ovisnosti o Sinu Isusu počeli prikazivati u njezinoj vlastitoj duhovnoj i tjelesnoj veličini. Pokušali su je predstaviti kao samostalnu individualnost (Pavlin iz Akvileje 802. i Alkuin 804. god.). Iz tog vremena i sredine dolazi i načelo: *deicit—potuit—ergo facit* (bilo je prikladno, ali i dolikovalo se, bilo je moguće, stoga je bilo i učinjeno – Söll, 150), koje je igralo posebno važnu ulogu, naročito u vrijeme reformacije.

Nevjerojatno snažan utjecaj na pobožnost, kako prema Mariji, tako i prema svecima, imale su različite legende, obično povijesno utemeljene, pjesnički i misaono doradene s obiljem divnih, djelomice i čudesnih događaja. Da navedemo samo Legendu sanctorum = Legendu svetaca, koja se uskoro promijenila u Legendu aure = Zlatnu legendu, gdje je mnogo rečeno i o Mariji Isusovoj Majci (usp. X. von Ertzdorff, *Marienlegenden* – u: LThK 1962, VII, 72).

Novi bogoslužni prostori dobili su svoju slikovnu kao i kiparsku opremu. Umjetnici, ali i obični slikari zahvaćali su tvar iz bogatog poklada Sv. pisma Starog i Novog zavjeta. U središtu pažnje bilo je Isusovo otkupiteljsko djelo. Omiljeni motivi bili su: Isusova mladost, njegova patnja i smrt. I to je baš područje gdje nije moguće bez Marije. I što je više u kojoj crkvi bilo o Mariji, to je više bilo udovoljeno pučkoj kršćanskoj pobožnosti.

Za razliku od propadajuće grčko-rimske kulture germanski i slavenski narodi bili su moralno nedodirnuti te je vrijedilo pravilo da kod njih prirodno i znači prirodno. To se iskazivalo pogotovu u vrednovanju žene koja je bila potpuno jednakovrijedna muškarcu, a ujedno je zbog materinstva daleko nadvisivala muškarca. Iz takve ocjene izrastao je poseban kult viteškog štovanja žene koji je u Mariji, prečistoj djevici i majci dobio svoj poseban izraz.

Viteško raspoloženje dobilo je i na religioznom području svoj poseban izraz: križarske ratove. Pobožno raspoloženje među muškarcima htjelo je dobiti svoj radni, u ovom slučaju vojnički izraz. Vjernici su teško podnosili krutu činjenicu da je zemlja rođenja Isusa Krista i njegove Majke Marije u rukama nekršćana. Stoga je poklik „Bog tako želi” poziv za oslobođenje Svete zemlje, koja je bila i Marijina domovina, naišao na brzi odaziv: tko je god mogao sudjelovao je u ratu za oslobođenje Isusove i Marijine domovine. To je opet imalo poseban odjek u cjelokupnom štovanju Marije (posvete, Marijini vitezovi).

Nepobjedive žudnje nakon promjene mjesta boravka, a time i nakon putovanja koje su u vrijeme preseljavanja pokazali evropski narodi, nakon prvih stoljeća naseljenja u novoj domovini opet se pojavile u obliku hodočašća u sveta mjesta među kojima su bila i Marijina svetišta.

Kršćanstvo je nudilo točno izraden *sustav slavljenja svog liturgijskog godišnjeg kruga*. To je uvelike pospješivalo produbljenje pokršćanjanja. Liturgija je u velikoj mjeri dopunjavala samo započetu, a katkada tek u glavnim obrisima naznačenu evangelizaciju koja je završavala krštenjem. Katehizirala je liturgija sa svojim obnavljanjem spasenjskih događaja. Temelj liturgijskog događanja bili su Uskrs i Duhovi, a za pripravu i pomoć služili su Božić i Marijini blagdani uključeni u središnje spasenjsko slavljenje. Već zbog prije spomenutih poganskih ženskih božanstava, a pogotovu zbog još osnovnog životnog događanja oko rađanja (množenja), kršćanstvo je nekako zadovoljavalo osnovne potrebe tih naroda (što vjerojatno vrijedi za pokršćavanje svih primitivnih naroda).

Taj *materinski vid Marijine osobe* s vjerskim sadržajem Isusove majke privlačio je ljude te

je pored Isusa Krista i Presv. Trojstva i sakramenata ispunjavao vjersko doživljavanje obraćenih naroda.

Novorodenima su davali *kršćanska imena*; najčešće ona koja su bila prihvaćena u rimski misni kanon. Tu je na prvom mjestu bila Marija. Gradili su *bogoslužne prostore* kojima su morali dati zaštitnika. Najjednostavnije je bilo crkve i kapele imenovati po Mariji i svecima, pogotovu apostolima iz misnog kanona. Naravno, neka su se imena kao: Juraj, Nikola, Florijan, Andrija, itd., već tada činila privlačnima. Ako je nekoj vjernici bilo ime Marija, nastojala je prikupiti što više podataka iz života svoje zaštitnice. Veće poznavanje značilo je dublju vezu, a time i veću pobožnost i odanost. Iz tog razloga isto se ime često nastavljalo i u slijedećim naraštajima.

Već u spomenutom citatu kardinala Newmana piše: „Ljudima je prirođeno da nastoje sebi što više približiti beskrajno uzvišeno. No pri tom ostaje opasnost da religiozne pojmove previše pojednostavimo, a nebeske stvari previše zemaljski shvaćamo.” Da su te težnje dobile pravo usmjerenje te su previše zemaljska poimanja oplemenili Božjom mudrošću, o tome su brinuli redovi i sveučilišta.

2. Redovi i redovnici. Godine 529. sv. Benedikt ustanovio prvi benediktinski samostan u Monte Cassinu, vrlo značajnu ustanovu koja je duhovno oblikovala Evropu, što je sv. Benediktu donijelo čast donedavna jedinog zaštitnika Evrope (godine 1984. papa Ivan Pavao II. je kao suzaštitnike Evrope imenovao sv. Ćirila i Metoda). Benediktinci su svojom radinošću i uravnoteženošću pokazali nastajućoj Evropi kako da kršćanski živi. Njihovo geslo „ora et labora” (moli i radi) najprije je oblikovalo njihov samostanski život, a potom i život kršćana izvan samostana. Oni se kod redovnika nisu učili samo poljoprivredi, vinogradarstvu, voćarstvu, stočarstvu, gradnji kuća i mostova nego i sređenom kršćanskom životu i molitvi. Glavna dnevna dužnost benediktinaca bila je bogoslužje za koje je vrijedilo „ništa nema prednost pred bogoslužjem”. Bilo je sastavljeno iz dnevnih časova, darivanja i Bogu posvećenog rada. S vremenom je prešlo u naviku da su naročito braća laici obavljali mali oficij Majke Božje Ma-

rije. Ali to je bio tek neznatan znak velike predanosti benediktinskih redovnika službi Presvete Djevice. Kad su stanovnici Evrope, nevješti poljoprivredi i stočarstvu, vidjeli cvatuće obrađene njive, voćnjake i vinograde koji su mnogo više rodili od njihovih slabo obrađenih polja, pored umnog poljodjelstva i stočarstva preuzeli su od njih i pravu pobožnost prema Majci Božjoj Mariji. Protiv naravne težnje da bi na čudesan način samo molitvom isprosili od Marije milosti i darove, redovnici su ih učili da najprije trebaju učiniti sve što je u ljudskoj moći i tek potom tražiti nebesku potporu.

Kako je Marija bila uzorom života benediktinskih redovnika, tako je postala uzorom i svih onih koji su kod njih učili svjetovnu spretnost i kršćansku mudrost.

Benediktincima su se ubrzo pridružile i benediktinke, a kasnije i drugi redovi nastali iz benediktinskog reda među kojima posebno cisterciti. Njima su se pridružili različiti *korni* udružnici koji su kao biskupijski svećenici željeli živjeti u zajednici. I oni su svojim dubokim vjerskim i asketskim životom pokazivali kako treba kršćanski živjeti. I *kartuzijanci* sv. Brune svojim su strogim životom davali primjer što se može postići s kršćanskim pokorničkim životom u korist bližnjega.

Bilo zbog što savršenijeg kršćanskog života naroda, bilo zbog izvanjskih okolnosti u visokom su srednjem vijeku, poslije 12. stoljeća, nastali posebni redovi koji su još posebno ozbiljno uzimali evanđeoske savjete. Među njima bili su posebno vrijedni spomena viteški redovi za obranu Svete zemlje, karmelićani i prosjački redovi, naročito franjevci i dominikanci. Kako su bili prožeti pobožnošću prema Mariji govore nam posebni nazivi koje su sebi pridjevali: karmelićani su se smatrali „Gospinom braćom”, dominikanci „Marijinom braćom”, a franjevci su od samog početka smatrali svoj red ustanovom koju je na poseban način sebi zamislila i htjela Majka Božja Marija.

Budući da su naročito franjevci i dominikanci bili pozvani za pastoral u novo nastajućim mjestima ili za obranu vjere, to su oni svoje pastoralno djelovanje formirali u smislu marijanske usmjerenosti svojih redova. Ti redovi su uz drugi ili ženski red imali i treći red, tj. vjer-

nike koji su živjeli u svijetu, ali su djelovali u duhu reda kojemu su pripadali. Kako je tih trećoredaca bilo mnogo, to je i marijanski duh društva bio značajan za to doba.

3. Sveučilišta. Činjenica da se sadržaj kršćanskog vjerovanja, izražen u simbolu ili vjeroispovijesti, formirao uz pomoć grčke filozofije, koja je nekako bila samo po sebi razumljiv pojam za znanost, morala je prije ili kasnije dobiti svoj očiti izraz. To se dogodilo ustanovljenjem sveučilišta u 11. stoljeću. Božja objava sadržana u Sv. pismu i predaji morala se uz pomoć znanstvenih postupaka, preuzetih od grčkih filozofa, dalje razvijati. Uskoro su na sveučilištima vodeća mjesta počeli preuzimati redovnici, ponajprije dominikanci i franjevci. U vezi s naukom o Mariji, Isusovoj Majci, oni su nastavili produbljivanje o pitanjima koja su približno pred tisuću godina ostavila otvorenim crkveni sabori u Niceji 325. i Efezu 431. godine: Marija je Majka Božja i uvijek Djevica, no kakvi su njezini počeci i kakav je njezin kraj, odnosno Marijino bezgrešno začeće i uznesenje? Već smo pokazali da su ta dva pitanja zanimala najprije crkvene oce teologe, no s dominikancima i franjevcima na sveučilištima zanimanje se produbilo i u franjevcu Duns Skotu postiglo gotovo neslućeni polet.

Spomena vrijedna jest činjenica da je Pariško sveučilište kao uvjet za upis postavilo priznavanje Marijinog bezgrešnog začeća. Jednako tako značajno jest da je bivši franjevac Siksto IV. 8. 12. 1476. uveo liturgijski blagdan Bezgrešnog začeća iako još nije bila definirana vjerska istina.

Mnogo značajnija od akademskih rasprava na sveučilištima bila je pobožna usmjerenost tadašnjih velikih propovjednika, kako redovnika tako i svjetovnog svećenstva, koji su pod utjecajem akademskih rasprava na najvišoj znanstvenoj razini pokušali buditi pobožnost prema Mariji. U smislu riječi kard. Newmana pobožnost prema Mariji dosegla je takvu širinu da je u određenim slučajevima gotovo potamnila lik Isusa Krista.

4. Pobožne vježbe. Opću školsku obavezu, a time i znanje čitanja i pisanja, uveli su tek prije dvjesto godina. To što je tisak bio pronađen tristo godina prije (1453) ljudima nije koristilo jer

nisu znali čitati. Još slabije bilo je u vezi s tim u vrijeme o kojem sada raspravljamo: čitati i pisati znali su tek svećenici i redovnici i malobrojni laici. Za kršćanski život to je značilo da su ljudi osnovne vjerske stvari morali učiti na pamet. To se posebno očitovalo kod molitvenih obrazaca koji su predstavljali temelj tadanje pobožnosti. To su bili: Zdravomarija, krunica, litanije, Bernardova „Sjeti se, o premila Djevice, Pod tvoju obranu se utječemo”.

Zdravomarija je sastavljena iz pozdrava arkandela Gabrijela „Zdravo Marijo, milosti puna, Gospodin je s tobom” (Lk 1,28) i iz Elizabetina pozdrava „blagoslovljena ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje” (Lk 1,42) kako nam poručuje Evanđelje sv. Luke te iz dodatka „Isus”. Tu vezu poznaju već u istočnoj liturgiji (513. god.) i liturgijskom pjevanju Zapadne Crkve, npr. u ofertoriju 4. adventske nedjelje antifonara Grgura Velikog, ali kao obrazac pučke molitve nastala je poslije 1050. Od tog vremena završavali su oba pozdrava s „Isus Krist. Amen”, što je potvrdio Urban IV. 1263. Tokom 14. i 15. stoljeća počeli su dodavati i treći dio: „Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grešnike sada i na času smrti naše”, što je Pio V. godine 1568. prihvatio u časoslov.

Krunica je nastala u samostanima gdje su nesvećenici, po primjeru subraće svećenika koji su u časoslovu molili 150 psalama, načinili Marijin psaltir sastavljen iz 150 Zdravomarija, s 15 Očenaša, „slava Ocu” te razmišljanja otajstava iz Isusova života. Sadašnji oblik koji je 1569. potvrdio papa Pio V, krunica je dobila u toku triju stoljeća. Posebno su dominikanci vrlo promicali tu vrst molitve i pripisivali joj izvanrednu djelotvornost. Pio V, i sam dominikanac, pobjedu kršćanskog brodograditelja nad Turcima kod Lepanta 7. 10. 1571. pripisao je uslišanoj molitvi krunice te je stoga za svu Crkvu proglasio 7. listopada kao blagdan krunice. Krunica je u toku stoljeća formirala kršćanska mnoštva i time doprinijela štovanju Isusove Majke Marije. Tome su puno pripomogle i bratovštine svete krunice. Već u 13. stoljeću su Tercijarni pokornici braća i sestre sv. Dominika, kao prva ustanovljena zajednica, molili Marijin psaltir. Uz to je krajem 15. stoljeća uslijedilo istinsko pokretanje bratovština svete krunice, koje je Sik-

sto IV. 1479. crkveno odobrio, od kojih su neke brojile preko stotinu tisuća članova (Bihlmeyer, Rosenkranz, LThK 1936, VIII, 992).

Molitveni obrazac, preveden iz grčkog izvornika na latinski jezik krajem 3. stoljeća, *Pod tvoju obranu* bio je općenito vlasništvo kršćanske Evrope i izražavao je veliko pouzdanje vjernog naroda u Mariju (LThK 1962, VII, 78). Nadopunu je dobio u Bernardovoj (1091–1153) *Sjeti se, o premila Djevice*, koji nekako naznačava pravo kršćanskog naroda na Marijinu pomoć. Općenito je duboka i osjećajna pobožnost sv. Bernarda bila od odlučnog značenja u formiranju pobožnosti prema Mariji u srednjem vijeku.

Sličan uspjeh doživjela je *Salve Regina* – *Zdravo Kraljice* čiji nastanak nije poznat (vjerojatno već u 10. st., usp. W. Trtenkauf, *Salve Regina* u LThK 1964, IX, 281), ali je zato doživjela pobjedonosni pohod po cijeloj Evropi od samostana do katedrala, od redovnika i redovnica do običnog vjerničkog naroda. Takav krik-molba siromašnog napuštenog čovjeka za Božjom pomoću i Marijinom zaštitom došao je 1568. u Rimski časoslov, a po liturgijskoj reformi 1955. kao završna molitva u Kompletorij. U mnogim krajevima *Salve Regina* razvila se u poseban marijanski obred te danas predstavlja jedan od mnogih načina štovanja Marije (Španjolska i Južna Amerika).

Petar Damiani rođen 1072. u Raveni, glavnom gradu bizantske oblasti u Italiji, pored svojih diplomatskih i političkih zadataka u službi Crkve (Grgur VII) vodio je brigu i o duhovnoj obnovi. Sastavio je molitvu *Po Mariji k Isusu* i time bio začetnik jednog od vodećih načela katoličke asketike *Po Mariji k Isusu* (Söll, 166).

Marijanskoj pobožnosti puno je pridonijela i *Alma Redemptoris mater* (*Preuzvišena Majko Otkupiteljeva*) iz 12. st., antifona za šesti čas Marijina uznesenja, kasnije pripisana Hermanu S. (usp. LThK 1957, I, 358).

Kako je *Sub tuum praesidium* (Pod tvoju obranu) došla s Istoka, tako je i molbena molitva, u procesiji ili bez procesije pod nazivom litanije došla iz Istočne Crkve, a tamo pak iz Babilona, a poznavali su je i u poganskom Rimu. *Litanije* u najrazličitijim oblici-

ma postale su sastavni dio bogoslužja (Gospodine, smiluj se, Veliki petak), služile su najrazličitijim ciljevima, časteći njima i Majku Božju Mariju. Litanije su vanredno priručna i korisna pobožna vježba. Svatko ih može moliti, pa i najobičniji vjernik koji u najjednostavnijem obliku samo ponavlja poklike ili obnavlja molbe. Dalje su vrlo šarolikog i bogatog sadržaja. Koначno mogu imati i napjev te tako na neposredan način izražavaju vjerske doživljaje i čuvstva. U Marijinim litanijama izražene su sve vlastitosti i pridjevi kojima su pobožni propovjednici nazivali Mariju. Kod molitve ili pjevanja litanija obnavljaju se sjećanja na sadržaj propovijedi u čast Mariji. Kod nas su posebno poznate lauretanske litanije koje su prepjevali u Lorettu, a još prije i u Parizu (1200 god.), a prije toga na Istoku (usp. Balth. Fischer, *Litanei*, LThK 1961, VI, 1075). Marijine litanije bile su, i još danas su, sastavni dio Marijinog štovanja s dubokim vjerskim sadržajem.

Iz IX. stoljeća od nepoznatog autora dolazi himna iz večernje većine Marijinih blagdana *Ave maris stella* – *Zdravo zvijezdo mora*, koja je sve do danas sačuvala svoju svježinu i duboki sadržaj (H. Lausberg, *Ave maris stella*, LThK 1957, I, 1141). Walafrid Strabo (849. god.) kaže: Marija je zvijezda mora „za nas koji plovimo po moru ovoga svijeta. Ali svjetlo je Krist, za kojim trebamo ići” (Söll, 166).

Na temelju liturgijskih marijanskih spjevova, a naročito iz dubokog vjerskog doživljavanja Marije (pouzdanje, osjećaj sigurnosti, dječja predanost majci, divljenje uzvišenosti i ljepote) nastale su bezbrojne *pjesme* među kojima su neke dobile jednostavnu, a druge pak visoku glazbenu obradu (*Stabat mater dolorosa*), a sve su izražavale ljubav prema svojoj Gospi. Te su pjesme još i danas ne samo dio religiozne kulture nego pravi biseri umjetnosti, kako za upotrebu u crkvi, tako i kod svakodnevnih poslova.

Kad su različitim zvučnim tijelima u 12. st. dali oblik kaleža te ih počeli izlijevati iz bronce i tako dobili zvona, njima su pozivali posebno redovnike dnevnim molitvenim časovima. Taj običaj ubrzo se prenio u crkve gdje su od 1307. (Estergon) uvečer, 1317. o podne (Parma) i 1386. po podne (Prag) zvonili *Andeo Gospodnji* i pritom razmišljali: ujutro o Isusovu us-

krsnuću i uvečer o Gospodinovu utjelovljenju. Tim trima otajstvima dodali su Zdravomarijo i završnu molbu „Milost tvoju, Gospodine”. Tako su svakog dana po tri puta pobudili spomen na tri osnovna čina spasenja. (Th. Schulzer, *Angelusläuten*, LThK 1957, I, 542). Sv. Franjo je izričito želio da njegove sinove zvono triput na dan poziva na Marijino pozdravljenje (19,39). Ubrzo su također večernje gašenje vatre u gradovima, zbog opasnosti od požara (Feuerabend), povezali sa zvonjenjem pred mrak.

Kao sažetak nauke i pobožnosti prema Mariji u srednjem vijeku mogli bismo ocijeniti zajedno s Georgom Söllom: „Marijino štovanje nije ovisno samo o razvoju dogmi nego i o pučkoj pobožnosti i ljudskog vjerničkog osjećaja jer sudjeluju u divljenju Otkupiteljeve majke, pouzdanje u njezinu pomoć kad se uvijek iznova dobivala potvrda u uslišanjima, pa i religiozna radoznalost, vjernička radost zbog senzacije, povezanosti s vjerom u čudesa. I ako hoćemo iz srednjovjekovnog nauka i pobožnosti izvući pouku, onda bi ona bila slijedeća: Marija je u formiranju srednjovjekovnog čovjeka i kršćanstva igrala nenadoknadivu ulogu koju nikako nije moguće isključiti iz katolicizma i duha vremena.” Isti autor smatra da ne stoji tvrdnja nekih povjesničara dogmatike da je Marija popunila prazan prostor kojeg je ostavio Isus Krist, koji se zbog definicije Nicejskog koncila 325. i tajni Presvetog Trojstva morao povući u nebesa. Zapadni je vjernik, naime, znao trpećeg Otkupitelja uključiti u svakodnevnu molitvu i moliti ga za pomoć u svakodnevnim potrebama. No Marijin je lik i pred njezinim Sinom, koji je bio Bog i čovjek, ubrzo izarivao toliko milosti, veselja, patnje i slave da je iz njega izlazila izvanredna privlačna snaga koja je svojim solidarnim držanjem budila izvanredno divljenje (Söll, 189).

Od Tridentskog (1543–1563) do II. vat. crkvenog sabora (1962–1965)

Tridentski crkveni sabor priznao je kao potrebno, a i izveo reformu na svim područjima vjerskog života, pa i na području štovanja Marije. Umjesto da nabrajamo što nije bilo ispravno ili što je manjkavo, radije ćemo navesti no-

ve smjerove razvoja nauke o Mariji i nove oblike Marijina štovanja.

1. Znanstveni zaokret. Povratak k izvorima. Katolici i protestanti bili su jedinstveni u priznavanju da teologiju treba osnovati na objavljenim izvorima a ne kao razumsku spekulaciju. Zato su obje strane naglasile važnost poznavanja Sv. pisma. Protestanti su kasnije iz studija Sv. pisma stvorili središnju teološku znanost dok su katolici veliko zanimanje za Sv. pismo, koje je izviralo ih humanizma, uzeli kao jedan od prvenstvenih zadataka i sredstava u obnovi Crkve.

2. Zajednička konstatacija. Kad su se tako katolici kao i protestanti u vezi nauka o Mariji okrenuli Sv. pismu, konstatirali su da Sv. pismo vrlo malo govori o Mariji, pa i ono malo u povezanosti s Isusom Kristom (Gozzelino, 41).

3. Različiti odazivi na konstataciju da Sv. pismo vrlo malo govori o Mariji. *Protestanti* su na činjenicu da Sv. pismo vrlo malo govori o Mariji, i tako onemogućuje znanstveno utemeljenu raspravu o njezinoj osobi i ulozi, odgovorili time da o Mariji uopće nisu raspravljali; rekli bismo da se zbog pomanjkanja dokaza proces odgađa. Ali kada su katolici nastavili sa štovanjem Majke Božje i znanstveno utemeljivali njezin nauk, tada su se postavili na negativno i protivničko, da ne kažemo neprijateljsko stajalište.

Katolici su priznali škrtost riječi Sv. pisma o Mariji, ali nisu zbog toga zdvajali, nego su kao pomoć u raspravama o Mariji uzeli crkvenu predaju i teološko dokazivanje. Za njih protestantska načela „samo Sv. pismo”, „samo milost”, „samo Krist” itd., nisu ni izdaleka vrijedila već su ih čak smatrali pogrešnima.

Za katolike je bilo jasno da je prije Sv. pisma bila predaja te da su evanđelisti Luka i Marko napisali svoja evanđelja na temelju predaje. Naravno, evanđelisti nisu mogli zabilježiti sve što je Isus učinio i učio, iako se sačuvalo u predaji. A ta je predaja došla preko crkvenih pisaca i do Tridentskog crkvenog sabora i do nas. Trebalo je samo znati izlučiti zlatna zrnca istine i otpuhnuti pljevu lažnih dodataka.

Vjeroispovijest, koju u velikoj mjeri prihvaćaju i protestanti, bila je formirana uz pomoć filozofskog raspravljanja o objavi sadržanoj u

Sv. pismu i crkvenoj predaji. Metoda filozofskog razglabanja postala je glavna znanstvena metoda srednjevjekovnih sveučilišta. Filozofskim, odnosno teološkim razglabanjem su se unatoč protivljenju služili i protestanti, budući da samim Sv. pismom uopće ne bi mogli razviti svoju nauku. Nijednog stvarnog razloga nije bilo da na temelju zapisane predaje u Sv. pismu i uz pomoć crkvene usmene predaje, te uz pomoć filozofsko-teološke metode ne bi i nadalje razmišljali o istinama, „koje učenici u vrijeme Isusa Krista nisu razumjeli” i dalje ih razvijali.

4. Metoda teoloških konvencija – prik-ladnosti. Tridentkim saborom Crkva je dobila snažnu udarnu snagu u Družbi Isusovoj koju je iz svijeta tadašnje katoličke inteligencije u Parizu 1534. ustanovio sv. Ignacije Lojolski. Ona je donijela nov duh na sva područja vjerskog života. Pa i u teologiju. Među ostalima ovdje se odlikovao Francisco Suarez (1548–1617), koji zajedno sa sv. Tomom Akvinskim i Duns Scotom spada u velike sistematičare katoličke teologije. U smislu filozofske tradicije kršćanstva stvorio je metodu „teoloških konvencija”, koja upotrebljava dedukciju na temelju načela „deciuit–potuit” (dolikovalo je, te je i bilo), oslanja se na Marijino materinstvo i djevičanstvo (dvije definirane vjerske istine) i tako pokušao ustanoviti cijeli niz posebnih privilegija, kojih nema niti u Sv. pismu niti u usmenoj predaji (Gozzelino, 39). Pomoću te metode i prema geslu „de Maria numquam satis” – Mariji su zbog njezine odličnosti dozvoljeni svi naslovi; zbog analogije Marija je slična Spasitelju, njezino uzvisivanje ne pozna druge omeđenosti od samog božanstva, zbog njezine jednodržnosti za nju nijedno štovanje nije previše. Tako je bio zacrtan put koji je vodio Marijinom liku znatno drugačiji od slike kakvu je opisao sv. Luka.

5. Neki važni vidovi mariologije i marijanske pobožnosti pri kraju srednjeg vijeka. Snažan oblik Marijina štovanja bio je kod mnogih štovatelja naglašavanje *službeničkog odnosa* prema nebeskoj gospodarici (Carigradski patrijarh Eutimije) dok je na Zapadu tu misao o službi Mariji formirao posebno Hildefonz iz Toleda (667. god.) u spisu o djevičanstvu: „Ja sam slu-

ga Gospodinove Služavke jer si kao Majka mogega Gospodina postala moja Gospodarica. Sluga sam, jer si ti Majka moga Stvoritelja.” Kasnije su razvili izraze kao službenik, sluga, sužanj (rob). Kako svjedoči Molitva Svetoj Mariji iz 10. st., štovatelji su očekivali posebnu zaštitu: „O Majko Božja, moja najmilostivija gospodarice, moja slatkoćo, milosrđe moje! Tebi se utječem svom svojom odanošću te ti se izručujem da bi po tvome Sinu mogao biti tvoj vječni sluga.”

Skoro u isto vrijeme se u Galiji u Francuskoj formirala slika nebeske kraljice kao „ljubljen majke”, iako ne na teološkoj nego na razini pobožnosti.

U tijesnoj povezanosti s otkupiteljskim djelom Isusa Krista te njegovom mukom i smrću koju su počeli slaviti u 13. st. počela se razvijati pobožnost prema *sedam Marijinih žalosti*. Polazište su bile Marijine tužbe koje je zapisao sv. Bernard u *De planctu beatae Mariae* (Tužbe Blažene Marije), potvrda ustanovljenja reda Servita (1240. god.) koji je sebi uzeo u zadatak štovanje – službu Mariji, i završetak *Officium de compassione BMV* (Služba supatnje Blažene Djevice Marije) s potresnom pjesmom posljednicom *Stabat Mater dolorosa* (Stala plačući tužna mati) koju pripisujemo sv. Bonaventuri. Pored sedam žalosti (Simeonovo proroštvo, bijeg u Egipat, gubitak 12-godišnjeg Isusa u hramu, susret sa Sinom Isusom na križnom putu, raspinjanje, skidanje s križa i Isusov ukop) obavljali su još posebnu pobožnost u čast *Marijinih radosti*: navještaj začeca, rođenje Isusovo, dolazak Kraljeva, uskrsnuće, uzašašće, dolazak Duha Svetoga i uznesenje (usp. LThK 1937, IX, 280 sl.).

Uz zastupnike muških redova sv. Bernarda za cistercite, Tome Akvinskog za dominikance, sv. Bonaventure i Duns Scota za franjevce, Dionizija kartuzijanca i Servita za Marijino su štovanje bile značajne *zastupnice različitih redova*, kao što su Klara Asiška, Angela iz Foligna, Katarina iz Siene i Brigita Švedska, koja je među ostalim napisala *Sermo angelicus de Virginis excellentia* (Andeoski govor o izvanrednosti Djevice) u kojem Marija kaže: „Kao što su Adam i Eva jednom jabukom prodali svijet, tako smo ga moj Sin i ja jednim srcem

Tek na području dviju dozrijevajućih dogmi bio je gotovo isti pravac.

2. Nasljednici glavnih reformatora su na temelju teološke antropologije svojih učitelja razvijali posljedice Marijina štovanja. Budući da na temelju „solus Deus” i „solus Christus” čovjek nije sposoban da sudjeluje kod svoga spasenja, a time ni kod spasenja drugih jer je samo grešnik, tada je štovanje Marije i svetaca bez značenja jer samo je jedan posrednik između čovjeka i Boga: Krist Bog i čovjek. Preporučivati se Mariji i svecima za pomoć i posredovanje jest besmisao.

Sve to pak ne znači da Marija kod reformiranih kršćana nije bila u kronicama. I nadalje su je štovali uzvišenim naslovima kako su bili uobičajeni u doba crkvenih otaca. U Uputama za kršćanski život luteransko-evangeličkih Crkava nazivaju Mariju: dignissima, amplissimis honoribus decorata, laudatissima, sancta, pura, semper virgo (dostojna, nadasve hvale vrijedna, urešena svim častima, visoko štovana, sveta, čista, uvijek djevica). Prikazivali su njezine biblijske kreposti i postavljali je vjernicima za uzor. Ali otkupiteljsko djelo pripada samo Kristu i njemu nije potrebna nikakva pomoć, niti Marije, niti svetaca (Söll, 205).

3. Stanovište reformatora u službenim spisima. Stanovište reformatora dobilo je izraz i u službenim odredbama. Confessio Augustiana (Augsburška vjeroispovijest) iz godine 1571. kaže u čl. 21 da se „svetaca možemo sjećati iako nas Sv. pismo ne uči da ih moramo zazivati u pomoć i njima se utjecati.” U 39 članaka Anglikanske Crkve iz godine 1571. u 22. članku rečeno je: „Naučavanje romanista o čistištu, oprostima, štovanju slika i relikvija te zazivanje svetaca ništavno je i prazno djelo i nema u Sv. pismu nikakva temelja; čak je u suprotnosti s Božjom riječju.” Ženevski katekizam iz godine 1542. kaže da zazivanje svetaca nije dozvoljeno jer im Bog nije dao ovlaštenja da budu uz nas i da nam pomažu (Söll, 205).

Lutherovu reformističku revnost i njegovu teologiju oblikovale su njegove duševne stiske i osobne kušnje jer se on cijeli život borio s pitanjem: kako da nađem milosnog Boga? Ustrajanje u onom „sola scriptura” onemogućila mu je pogled na činjenicu da su i knjige Novog zav-

jeta plod predaje koja bi mogla dati odgovor na njegovo pitanje. Svakako, Luther je Mariju visoko cijenio, kako nam to govori izjava iz godine 1523. prilikom Marijina navještenja: „Bilo bi prikladno da njoj pripremimo posebna kola i da je dovezemo s 4000 konja, svu okićenu, pjevajući: Ovdje se vozi žena svih žena ljudskoga roda. Nek veselo poskakuju svi brežuljci i neka plešu sve doline.” O njenim zaslugama pak tvrdi: „Ona nam je pro exemplo (za primjer): majka je tako radila, cur non ego (zašto ne bih i ja?); kad bih deset puta više učinio, bilo bi ništa, jer je ta osoba tako visoko, ta ona je regina super omnia (kraljica iznad svega)!” Ali majka milosrda koja bi kod Boga mogla posredovati za nj Luther nije mogao naći.

KATOLIČKA POSTTRIDENTSKA MARIOLOGIJA I MARIJANSKA POBOŽNOST

Katolički posttridentski teolozi su u smislu

četiriju izvora vjerovanja – Sv. pisma, predaje, liturgije, vjerovanja kršćanskog naroda i Crkvenog učiteljstva – dalje razvijali nauku o Mariji. Glavni pokret bili su velika pobožnost vjernog naroda, koji je htio saznati uvijek više o svojoj nebeskoj Majci, novi načini teološkog razmišljanja i ne posljednje suzdržanost reformirane braće prema štovanju Marije.

O novoj situaciji u mariologiji poslije Tridentskog crkvenog sabora već smo raspravljali u prethodnom dijelu o znanstvenom zaokretu. Sada ćemo predstaviti glavne zastupnike Marijina štovanja:

Franjevac Augustin Alfeld (1532). U knjizi *Salve regina* branio je Marijino štovanje i kritizirao prijevod Erazma Roterdamskog koji je anđelov pozdrav Mariji „Zdravo! Milosti puna!” preveo „Zdravo! Blagomila!”, što je nešto sasvim drugo od „Milosti puna”.

Johan Kokleus (1552) stavio je Luthera među krivovjerce i u 29 teza postavio argumente protiv Luthera, Bullingera i Melancthona zbog štovanja Marije. I teolozi, koji su raspravljali o Marijinu uznesenju na nebo i bezgrešnom začecu, zauzeli su stanovište protiv reformatora. Glavno apologetsko djelo obavio je sv. *Petar Kanizije* (1521–1597), koji je po narudžbi pa-

pe Pia V. u obrani protiv Flaciusa Ilirika i njegovih Magdeburških centurija, gdje je taj neprikladno pisao o Mariji, 1577. izdao 800 obuhvatnih apologetskih stranica, o ni sa kim usporedivoj Djevici Mariji gdje je jasno razložio katoličku crkvenu nauku i branio Marijino štovanje.

Sv. Franjo Saleški (1567–1622) je odvrtao Calvinove napade na Marijino štovanje, bio začetnik štovanja Marijina presvetog Srca i suustanovitelj (sa sv. Franciskom de Šantal) reda Marijina pohađanja.

Johannes Eudes (1680) je u knjizi Čudesno srce presvete Majke Božje Marije nastavio nastojanja sv. Franje Saleškog za štovanje Marijina srca. U knjizi Život i Kristovo kraljevstvo ovaako moli: „Majko milosti i milosrda, izabirem te za majku moje duše. Prihvaćam te i izabirem za vladaricu moga života, nad kojim ti dajem pravo, kako je to Božja volja.”

Franjevačka redovnica *Maria de Agreda* (1665) napisala je djelo Mistično Božje kraljevstvo – Božja povijest i život djevičanske Majke Božje. Djelo je povezanost osobnih iskustava, legendarnih pripovijesti, teoloških pretpostavki i domišljenih ostvarenja te je učinilo veliki utisak, ali i mnogo neprijatnosti. Papa Inocent XI. stavio je knjigu na indeks, španjolski kralj Filip II. oslobodio ju je optužbe, ali je 1704. ponovno došla na indeks te su je kasnije posredovanjem političkih i crkvenih vlasti dopustili kao pobožno čitanje, koje nekritičnog čitaoca može lako odvesti u pretjerivanja.

Ludvig Marija Grignion de Monfort (1716) je svojom raspravom o potpunoj pobožnosti prema Mariji, djelom koje je bilo izgubljeno do 1842, izvanredno utjecao na štovanje Marije. U svojim misijskim propovijedima vodio je slušaoce do ljubavi prema Majci Božjoj slijedećim razlozima: bolje je, jer je poniznije, ako se Gospodinu približavamo pomoću posrednika – po Mariji. Marijin štovatelj pridobiva Božje srce, jer Isus Krist svoju Majku uvijek sluša. Ako Marija pusti korijenje u kakvoj duši, tada odatle izvire čudesa milosti. Kao glavne marijanske pobožnosti preporučuje pristup u bratovštine, kongregacije, redove, moljenje krunice, škapulare, kićenje oltara, štovanje slika, nasljedovanje Marijinih kreposti i potpuno predanje Mariji.

Unatoč tome Grignionu Monfortskom glavni cilj nisu pobožne vježbe već „Marija kao najkraći i najsigurniji put k Isusu”. Grignionov svijet je eshatološki (20,207).

Alfons Marija Liguori (1787) je djelom Marijine čudotvornosti dao kršćanskom narodu jednu od najčitanijih i najomiljenijih nabožnih knjiga. U njoj je htio pokazati da sve milosti idu kroz Marijine ruke i pobuditi u njezinim štovateljima neizmjereno pouzdanje u nju. U obrazlaganju molitve „Zdravo Kraljice” kaže da ako Bog grešnika kori, Marija ga brani i postiže da nije kažnjen. Kao pastir duša posebno je naglasio Marijinu ulogu Majke milosrda. Svoja izlaganja potkrijepio je mnogim primjerima. Njegova nastojanja nisu doduše podigla branu racionalizmu, ali su ipak pripomogla da se pouzdanje u Mariju snažno proširilo i produbilo.

KATOLIČKA MARIJANSKA UDRUŽENJA

U nauk o Mariji ili mariologiji i marijanskoj pobožnosti vjernog naroda spadaju crkvena marijanska udruženja, koja su crkveni nauk o Mariji posredovali Marijinim štovateljima na ureden i svima dostupan način. To su ponajprije marijanske kongregacije, različite Marijine bratovštine i bratovština kršćanskog nauka.

1. Crkveno govorništvo. Među glavna sredstva vjerske obnove Tridentski crkveni sabor stavio je temeljitu izobrazbu svećenika u dječaćkim i bogoslovnim sjemeništima. Uveli su višegodišnju filozofsku i teološku izobrazbu gdje je važno mjesto imao naročito studij dogmatike i asketike. Tu su dobili točno objašnjenje o otkupiteljskom djelu Isusa Krista i sudjelovanju njegove Majke Marije. Ujedno su vježbanjem u govorništvu i katehezi postali i dobri propovjednici i katehete. Svaki katolički svećenik bio je odličan marijanski propovjednik i kateheta.

2. Novi redovi. Pored starih redova karmelićana, cistercita, premonstratzena, servita, franjevacica i dominikanaca u vrijeme Tridentskog crkvenog sabora kao pobornici stvarne reforme istakli su se isusovci (1539), oratorijanci sv. Filipa Nerija (1552), lazaristi sv. Vinke Paulskoga (1625), školska braća sv. Ivana de la Salle (1684) i mnogi drugi, pogotovu ženski

redovi i kongregacije koji nose odlučujuću i jasnu marijansku oznaku (mnogi su čak bili ustanovljeni posredovanjem Majke Božje Marije) te su na pastoralnom i odgojnom području svim silama nastojali oko štovanja Marije. Teško je predstaviti što su i koliko učinili ti redovi za ponovnu i bolju marijansku pobožnost.

3. Marijanske kongregacije. Isusovac J. Leunis je kod rimskog kolegija u Rimu 1563. ustanovio marijansku kongregaciju koju je Grgur XIII. 1584. kanonski potvrdio za cijelu Crkvu. Kongregacija je bila uređena po staležima: za svećenike, akademike, građane, studente, umjetnike te je do 1751. prihvaćala samo muškarce. Cilj marijanske kongregacije bio je odgoj laičkih apostola koji su bili na raspolaganju Crkvi, pogotovu u njezinoj tadašnjoj najtežoj zadaći – pogrešnoj reformi. Članovi su se potpuno posvetili Mariji, njihova životna pravila temeljila su se na duhovnim vježbama sv. Ignacija Lojolskog. Do ukinuća isusovačkog reda 1773. vode kongregacija bili su isključivo isusovci, a poslije toga pak redovnički i biskupijski svećenici. U tom prvom razdoblju djelovalo je više od 2500 kongregacija, a poslije 1773. čak 75000. Članovi su se obvezali da će svakog dana obavljati razmatranje te svake godine 6, 7, 8 i čak 30-dnevne duhovne vježbe. Nemoguće je opisati koliko su marijanske kongregacije učinile za obranu katoličke vjere i za Marijino štovanje (usp. L. Paulussen, *Marianische Kongregation*, LThK 1962, VII, 50).

4. Cehovi ili stručna udruženja obrtnika. Naročito poslije križarskih vojni i procvatom trgovine poslije otkrića Amerike značajan čimbenik društvenog života bila su staleška udruženja zemljoradnika, građana i obrtnika. Posebno su obrtnici bili ponosni na svoj doprinos društvenom životu te su uz javne priredbe gajili i vjerski život primjeran svom staležu, koji je u katoličkim zemljama u vrijeme reformacije dobio izrazito marijanski značaj.

5. Bratovštine. Za promicanje kršćanskog života, a pogotovu još za apostolske ciljeve u ugroženom vremenu reforme, Crkva je preporučivala ustanovljivanje bratovština, među kojima naročito bratovštinu kršćanskog nauka. Naročito su očevi obitelji bili pozvani na osposobljavanje za poučavanje vjeronauka u svojim

obiteljima. Bratovština kršćanskog nauka imala je izrazito marijanski značaj.

PUČKE IGRE

Kao sredstvo izobrazbe i pospješivanja pobožnosti isusovci su, kako u svojim učilišnim zavotima, tako i na župama, uveli kazališne priredbe. Kako je ranije sv. Franjo jaslicama i božićnim igrama širio pobožnost prema Mariji, tako su sada isusovačke vjerske igre pospješivale vjersku izobrazbu puka i produbljivale vjerski život.

NOVA POLITIČKA SITUACIJA

1. Prosvjetiteljstvo. Prosvjetiteljstvo je bilo kulturni pokret koji je tvrdio da čovjek svjetlom naravnog razuma može osvijetliti sve probleme čovjekova postojanja i uz pomoć znanosti, koja se otvara eksperimentalnim metodama, otvoriti put neograničenom napretku. To s druge strane znači da znanje, koje smo stekli pomoću otkrića i filozofsko-teološkim deduktivnim metodama, nije znanost i stoga ne može biti ishodište i temelj našega života. Nadalje to znači da je kršćansko vjerovanje, osnovano na dogmatici i moralci, na crkvenom autoritetu (dogme), neznanstveno i nevrijedno „prosvjetljenog” čovjeka. U našem slučaju i mariologija ili nauka o Mariji kao i marijanska pobožnost bila bi plod čiste mašte i trebalo bi je otkloniti da bismo omogućili stvaran napredak čovječanstva.

Prosvjetiteljstvo kao povijesna činjenica u razvoju ljudskog mišljenja ne bi bilo tako značajno da ga spominjemo u kratkom pregledu mariologije i marijanske pobožnosti kad ne bi bilo puno crkvenih osoba koje su takve ideje zahvatile. Tko je krajem 17. i u 18. stoljeću htio biti „moderan” i sloвити kao „napredan”, taj je katoličku vjersku nauku morao imati za folklornu posebnost, slično mitologijama različitih naroda, a katolički moral kao stvar koja je spadala u „tamni srednji vijek”. Odjednom su takvi prosvjetljenici bili toliko pošteđeni da su „podnosili” uvjerenje neizobraženog puka, ali su imali dužnost da se bore za napredak, kad će u svemu i u svima vladati samo razum.

Pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja mnogi su biskupi ukidali Marijine blagdane, zabranjivali hodočašća i sprečavali sve što je imalo za cilj pobožnost prema Mariji. Nastupile su prilike slične onima što su ih stvorili protestanti s odvrćanjem vjernika od Marije s ciljem da ih se potpuno usredotoči na Isusa Krista.

Prosvjetitelji su otklonili i Isusa Krista i ustanovili novu vjeru, vjeru u čisti ljudski razum. August Comte (1798–1857) je na osnovi svoje teorije u teološkoj (tumačenje s objavom), filozofskoj (tumačenje s filozofskom dedukcijom) i znanstvenoj (tumačenje pomoću pozitivističkih znanstvenih metoda) dobi objasnio novi položaj i ustanovio religiju razuma – Grand Etre (1845). U novom svijetu, kojeg rasvjetljuje razum, Isus Krist i Marija više nemaju mjesta. Dosadašnji socijalni, politički, religiozni, znanstveni itd. red treba otkloniti (i s revolucijom) te uspostaviti novi red na osnovi čistog razuma.

2. Romantika. Istodobno s prosvjetiteljstvom, ali kao reakcija na čistu spekulaciju te usredotočenost u budućnost sve oslobodilačke znanosti pojavila se romantika koja je izvirala iz čovjekova čuvstvenog dijela i u prošlosti, pogotovu u srednjem vijeku, vidjela velika ljudska dobra ostvarena u religiji, mistici, narodnim običajima, baštinstvu i predaji. Romantika je u velikoj mjeri utjecala na govornu umjetnost (Novalis) i na glazbu. Prouzročila je val oduševljenja za Mariju i među školovanimi koji su i među intelektualcima (pjesnicima ljubavi) vidjeli svoje uzore pogotovu u srednjovjekovnim minnesängerima.

3. Jozefinizam (1790–1850). Glavni začetnik prosvjetiteljstva Voltaire (1694–1778) i sam je preko svojih učenika utjecao na izobrazbu mnogih evropskih vladara. Među njegove najveće učenike ubrajamo Josipa II (1741–1790), sina austrijske carice Marije Terezije. Josip II. je svim podložnicima priznao jednaka prava (ukinuo je tlaku, oduzeo prava plemstvu i svećenstvu), opirao se feudalizmu i sebe smatrao apsolutnim vladarom – poslužiteljem svojih podložnika. Država služi narodu i zato ima pravo da uređuje sve ustanove, pa i Crkvu: imenuje biskupe, cenzurira papinske odredbe, nadzire crkveno zakonodavstvo (npr. bračno

Pravo), uređuje život samostana (financije, ovisnost od tuđih poglavara), ukida samostanske i biskupijske škole i uređuje naročito studij budućih svećenika, kako svjetovnih tako i redovničkih. Posegnuo je čak u bogoslužje i odredio koliko svijeća smije gorjeti kod obreda, od kakvog materijala treba biti bogoslužna odjeća i koje molitve treba obavljati. Njegov suvremenik na pruskom prijestolju Fridrih II. nazvao ga je „brat sakristan“.

Josip II. je htio od svećenika stvoriti svjesne i odane poslužnike države (koja je bila u službi naroda). Zato je ograničavao studij dogmatike i poticao moralnu nauku u smislu poslušnosti Bogu i državi koja je predstavica Boga na zemlji. Jozefinski biskupi, svećenici i redovnički poglavari, iz uvjerenja su, ali još više iz straha uvodili u Crkvu i crkveni život protivne i štetne mjere: ukidali su bratovštine, hodočašća, župne blagdane, zbirke za različite crkvene potrebe i crkveni novac upotrebljavali po svom sudu za one nakane koje su najprije koristile državi, a tek onda, možda, i Crkvi.

Jozefinizam je unutar Katoličke Crkve obavio onaj posao sekularizacije (uklanjanje svega nadnaravnog i samostana te crkvenih ustanova) koji su prije 200 godina obavili protestanti u njihovim zemljama. Marijanska pobožnost se posebno među školovanim svećenstvom, koje se 60 godina školovalo u jozefinističkom duhu, silno ohladila dok je međutim jednostavni puk ostao vjeran svojoj marijanskoj usmjerenosti.

4. Francuska revolucija. Što je prosvjetiteljstvo objavljivalo u lijepim teorijama, to je francuska revolucija (1789–1796) izvela krutim nasiljem. Ukinula je stari društveni i politički red i uvela potpuno nove, od prosvjetitelja proglašene ideale: prosvjetiteljske ideje su s francuskom revolucijom postale stvarnost. Nastavljač francuske revolucije Napoleon Bonaparte (1796–1815) svojim je vojnim uspjesima pronio ideje prosvjetiteljstva po cijeloj Evropi i postigao da su prodrle i tamo gdje do tada još nisu bile poznate.

Kratka francuska vladavina nad Evropom (15 godina) bila je dovoljna da su gotovo posvuda za kratko vrijeme učvrstili prosvjetiteljske ideje i pokazali kako je moguće živjeti i u nekom drugom, od dotadašnjeg tradicije razli-

čitom svijetu. Posljedice su bile, posebno za Katoličku Crkvu, zabrinjavajuće te ih ni post-napoleonska restauracija (uspostava starog reda) poslije 1815. nije više mogla ispraviti. Čini se da se Marija osjetila dužnom da osobno posegne u događaje.

MARIJINO STOLJEĆE

1. Marija pobjednica. Papa Pio V. je pobjedu nad Turcima kod Lepanta 1571. odlučno pripisao Mariji i objavio da je to bila pobjeda krunice kojoj je baš on dao konačni oblik. Odredio je da 7. listopada bude blagdan Majke Božje Pobjednice. Njegov nasljednik Grgur XIII. je taj blagdan kasnije izmijenio u blagdan Majke Božje od krunice. Klement VIII. je proširio blagdan Gospe od krunice na svu Crkvu.

Kako je Pio V. pobjedu kršćana kod Lepanta pripisao Mariji, tako je Inocent XI. pobjedu među zavadenim evropskim knezovima (Ludvig XIV. je doslovno huškao Turke da napadnu Austriju) nad Turcima kod Beča 12. 9. 1683. pripisao Mariji i ustanovio blagdan imena Marijina za svu Crkvu. Latinski jezik koristi izraz *auxilium-auxilia* za označivanje pomoćnih vojnih četa. Bojne čete se moraju boriti i uništiti neprijatelja. Da to nesmetano izvrše, imaju na raspolaganju i pomoćne čete koje se brinu za hranu, oružje, municiju i njeguju ranjenike. *Auxilia*, pomoćne vojne čete, iako ne sudjeluju u bici, ipak su za pobjedu nad neprijateljem bezuvjetno potrebne.

U smislu papa Pio V. i Inocent XI. papa Pio VII. ustanovio je godine 1815. blagdan *Maria Auxilia Christianorum* i odredio mu kao dan 24. svibanj.

Nasljednik ideja francuske revolucije je 1796. postao general Napoleon Bonaparte. Nije, doduše, bio tako kruto krvoločan kao republikanci, no prosvjetiteljske ideje o državi kao jedinom nosiocu vlasti bile su u njemu jednako tako snažne i zbog njegova niskog stasa, zbog kojeg je imao osjećaj manje vrijednosti, vjerojatno bolesno stupnjevano. To je pokazao svojom osvajačkom silom i krutim mučenjem pape Pia VI. koji je zbog mučenja umro u izgnanstvu. Ništa bolje nije se dogodilo ni njegovu nasljedniku Piu VII. koji je slijedeće godine u Mle-

cima bio izabran za papu. I on je morao pretrpjeti poniženje, izgnanstvo i mučenje. Ali Napoleon je bio konačno pobijeden kod Waterlooa 1815. godine. Pobjedu nad francuskom revolucijom i njenim glavnim nosiocem Napoleonom papa je pripisao Mariji, koju je nazvao „*Auxilium*“ = zapovijednica pomoćnih četa u vojsci. Pio VII. je tim naslovom preuzeo predaju o izvanrednoj Marijinoj pomoći kršćanskom narodu i u vojnim stvarima. Marija je tako postala pobjednica ne samo nad krivovjerkom ili herezama nego i nad vojnim neprijateljima i njihovim napadima. Tako je započelo „Marijino stoljeće“.

Krajem XV. stoljeća u zemljama njemačkog jezika započela se širiti pobožnost prema Mariji *Hilfe – Mariji Pomoćnici*, kao zaštitnici u nevoljama kuge, gladi i rata. Veliki slikar Lukas Cranach naslikao je sliku Marije Pomoćnice koju je izborni knez Juraj Saski 1611. poklonio austrijskom vojvodi Leopoldu, kad je ovaj posjetio Dresden. Vojvoda Leopold dao je sliku na čuvanje najprije kapucinima na *Maria Hilf Berg* u Passauu, odakle su je zatim prenijeli na glavni oltar *Jakovljeve crkve* u Innsbrucku. Kopije te slike moguće je naći u gotovo svim starijim crkvama u Bavarskoj, Austriji pa i kod nas.

Poslije turskog prodora prema Beču 1683. naročito su u tim zemljama povjerali svoju sudbinu u ruke *Maria Hilf – Mariji Pomoćnici* i pobjedu nad Turcima pripisivali njoj. Stovanje *Marije Pomoćnice* mnogo se proširilo naročito nakon što su u Münchenu u Bavarskoj ustanovili bratovštinu pod tim imenom. Iz Bavarske i Austrije pobožnost prema *Mariji Pomoćnici* raširila se najprije preko Alpa na južni Tirol, a odatle u Lombardiju i Pijemont. Tu se susrela s pobožnošću *Maria Auxilium Christianorum* koja je nadolazila iz Rima i nosila upravo takav predznak pobjednice nad Turcima, a time nad svim neprijateljima kršćanstva (francuska revolucija, Napoleon).

2. Marijina ukazanja. Nakon pobjede nad Napoleonom Marija je najprije brinula za Crkvu i njenu djecu. I to na veoma očit i opipljiv način! Počela se ukazivati izabranim dušama i poručivati im što trebaju učiniti i kako im se treba držati.

Marijina ukazanja nisu nešto značajno za 19. stoljeće. Već je u 12. st. papa Eugen IV. (1145–1153) dao istražiti objave dane sv. Hildegardi i izjavio da ne sadrže ništa što bi se protivilo nauku Crkve. Dvjesto godina kasnije pape Grgur XI. (1377) i Urban IV. (1378) izjasnili su se o objavama sv. Brigite što je koncil u Baselu (1432) uzeo u razmatranje, ali nije ništa odlučio. IV. lateranski koncil je 1516. zauzeo stanište i izjavio da Bogu u skladu s Am (2,11) može otkrivati buduće događaje i u suglasnosti s 1 Sol (5,9) ne ide za gašenjem duha i sprečavanjem proroštva (usp. Besutti Giuseppe, u: *La rivista del clero italiano*, 1/1986).

Skoro sva značajnija hodočasnička svetišta u čast Mariji imaju svoj početak u predajom izrečenoj objavi ili čudesnom događaju, koji povijesno nije dokazan jer prema današnjoj povijesnoj kritici nedostaju potrebni dokumenti. To pak ne znači da takvog čudesnog događaja ili ukazanja nije bilo. Među vrlo staru, od Crkve priznatu, objavu spada Marijino ukazanje Indijancu Juanu Diegu datiranom između 9. i 12. prosinca 1531. koje znači početak hodočašća, Marijinog blagdana, državnog i narodnog praznika u Guadalupeu u Meksiku (usp. K. Hofmann, *Guadalupe* u *LThK IV*, 1932, 727).

Abbe Richard (*L' Homme nouveau* 1.1. 1984) kaže da je na marijanskom kongresu u Fatimi 1967. više teologa došlo do svojih zaključaka. Karl Rahner je smatrao da Marijina ukazanja u Marijinom stoljeću, koje možemo nazvati našim stoljećem, govore o dvije važnosti. Najprije, Blažena Djeвица ne obraća se samo jednom vidioću u vezi s njegovim osobnim potrebama, nego želi biti na korist svemu narodu. Takvi načini stupanja u ljudski život nazivaju se poruke. Crkva je sama uvela taj izraz kad govori npr. o poruci iz Lurda, o fatimskoj poruci. Druga značajnost čini se revolucionarnom i ulazi u otkupiteljsko (spasenjsko) značenje ukazanja. Ne radi se samo o otvaranju nadzemaljskog svijeta, koji ostaje daleko od nas. U Lurdu i Fatimi dogodilo se nešto drugo. Djeвица Marija dolazi k nama, stupa dolje, ovdje je, među nama. Čini se da smo tu izvanrednu novost previdjeli. Nismo bili svjesni što znači taj novi način stvarne prisutnosti: što naznačuje, što pripravlja i pred kim dolazi. Čini se

da možemo dokučiti da se radi o ukazanju pred nekim drugim ukazanjem. Suvremena Marijina ukazanja spadaju u kategoriju bivstvenog. Izgleda da stoje u odnosu s događajem svih događaja, s onim dolaskom kojeg očekujemo kao dovršenje svega, s otkrivenom tajnom, tj. sa svetom parusijom našeg Gospodina.

Robert Pannet napisao je *Epiphanies Mariales en cinq actes* (Editions SOS, Paris, 1983. – Marijijanske epifanije – objave u pet čina). Robert Paunes je religiozni sociolog koji pod povijesnim, pastoralnim i teološkim vidom obrađuje Marijina ukazanja Katarini Laboure u Parizu, Rue du Bac, g. 1930. (Čudotvorna medaljica), Melaniji i Maksiminu u La Salette 1846, Bernardici Soubirous u Lurdu 1858, Pontmain 1871. i Pellevoisin 1876. Pita se zašto ta ukazanja. Odgovor glasi: nalazimo se u zemlji umovanja koja je otklonila nadnaravno i čudesno, te zbog toga baš ovdje treba pokazati da nadnaravno i čudesno postoji. Potom se pisac bavi ulogom sv. Ludviga Marije Grignon de Monforta i njegovim proročkim zadatkom koji je naznačio „zadnje dane” kad će Marija morati pokazati svoje smilovanje, jer približuju se „posljednji dani Božjega kraljevstva”. „Po Mariji je Bog prvi put došao na svijet. Po Mariji će doći i drugi put da sudi živima i mrtvima, jer s Marijom je započelo spasenje i s njom će se i završiti.” Kad potom postavlja pitanje zašto se Marija ukazala u La Salette, odgovara s Leonom Bloyom: „Nastup Majke Božje na odru povijesti, obdarene svim privilegijama i autoritetom svoga Sina naznačava početak novog vremena, punog prijetnji, koje predstavljaju predigru strahota posljednjeg vremena i drugi dolazak Otkupitelja” (usp. *Der Fels*, 3 /184/72).

No Marijina ukazanja su se nastavila i nakon 19. stoljeća, u 20. vijeku, i širila se preko granice Francuske do Fatime 1917. u Portugalu, do Beauraingea i Banneuxa u Belgiji 1932. i 1933, u Siracusi u Italiji 1941, da navedemo samo one od Crkve priznate događaje. I danas su u toku ukazanja o kojima se mnogo govori kako u tudini tako i kod nas, ali Crkva još nije izrekla svoj sud.

Sve to je naročito utjecalo na marijansku pobožnost, a i na Crkveno učiteljstvo. Miliju-

ni vjernika su hodočastili u te krajeve zbog osobne pobožnosti i ne na kraju i zbog tamošnjih čudesnih događaja.

3. Proglašenje bezgrešnog začeća Djevice Marije i njenog tjelesnog uznesenja kao vjerskih istina. Uporedo sa sve većom pobožnošću prema Mariji dozrijevalo je i uvjerenje Božjeg naroda o Marijinom bezgrešnom začeću i njezinom pobjedonosnom svršetku, tj. uznesenju. Radi se o načelu da se Božji narod, kojeg vodi Duh Sveti, ne vara: to je tzv. dokaz iz suglasnosti vjerovanja kršćanskog naroda. Marijini štovatelji htjeli su imati od Crkve potvrđenu vjeru za Marijino bezgrešno začeće i uznesenje. Pritisaci su dolazili sa svih strana: papa Pio IX je godine 1846. proglasio Mariju „bez grijeha začetu” za zaštitnicu njihove zemlje da bi time udovoljio biskupima SAD na koje su vjernici izvršili pritisak. Na čudotvornoj moći (medaljici) iz ukazanja Katarine Laboure 1830. bio je natpis „Marijo, bez grijeha začeta, moli za nas, koji se tebi utječemo.” Milijuni su vjeru u tu činjenicu priznavali time da su moći imali obješene oko vrata. Nadbiskup August Droste zu Vischring je obvezao svećenike kölnske biskupije da potpišu izjavu da priznaju vjersku istinu Marijina bezgrešnog začeća. Papa je pozvao najuglednije teologe da napišu rasprave o umjesnosti i utemeljenosti te vjerske istine (usp. Söll, 211–212). Papi Piu IX, koji je i sam bio veliki Marijin štovatelj, nije ostalo drugo nego da 8. prosinca 1854. proglasi vjersku istinu o Marijinu bezgrešnom začeću.

Isprva je proglašenje dogme pobudilo opće oduševljenje. No s vremenom počele su se pojavljivati sumnje o umjesnosti. Ali sumnjama je bilo kraj kad je u ukazanjima Bernardici Soubirous Marija sama rekla da je ona „Bezgrešno začeće”. To je među vjernicima pobudilo silno oduševljenje za Mariju, a uskoro i priznanje papi koji je bio toliko odvažan da je usred sekulariziranog svijeta naviještao istinu koja je premašila svako ljudsko znanje.

Kad je kršćanskom narodu bilo udovoljeno u njegovoj želji i pobožnosti prema Bezgrešnoj počelo se s većim pouzdanjem štovati Mariju u njezinoj jedinstvenoj prednosti uznesenja dušom i tijelom. Počeo je svekoliki pokret koji je povukao za sobom milijune vjernika, koji su

željeli da Crkva i Marijino uznesenje proglasi za vjersku istinu. Najprije su na 1. vat. crkvenom saboru 1870. pokušali za to uvjeriti koncilске oće. Ali je papa Pio IX. smatrao da je za jedamput dovoljna vjerska istina o papinoj nepogrešivosti, koju su proglasili na tom koncilu. Osim toga nije još bilo izrađenih dostatnih studija, a i povijesni trenutak nije bio najprikladniji. I Pio X. je 1905. otklonio molbu kanadskih i južnoameričkih biskupa za proglašenje. Benedikt XV. je 1918. smatrao da nema dostatnog razloga. Pio XI. je 1922. dao francuskom narodu za zaštitnicu našu dragu u nebo uznesenu Gospu. Poslije 1. svjetskog rata vrlo su se razvila sredstva komunikacija, naročito pošta – te je papa dobivao milijune pisama u kojima su ga bodrili da Marijino uznesenje proglasi vjerskom istinom. Pio XII. je 1946. naslovio na biskupe okružnicu *Deiparae Virginis* (Bogorodica Djevica) i pitao što misle o proglašenju dogme o Marijinu uznesenju na nebo. Kako su odgovori bili više nego ohrabrujući, dao je upute za izradu sadržaja proglašenja i na dan Svih Svetih, 1. studenog 1950. proglasio Marijino uznesenje u nebo kao vjersku istinu. Oduševljenju među vjernicima nije bilo kraja. I nekatolici su uz rijetke iznimke odobravali to proglašenje među kojima i jedan od najpoznatijih psihoanalitičara Carl Georg Jung, koji reče da je dogmatizacija Marijinog uznesenja u nebo najvažniji religiozni događaj poslije reformacije (Söll, 217).

4. Marijanski dokumenti. Marijino stoljeće ne odlikuje se samo po izvanrednoj marijanskoj pobožnosti Marijinih ukazanja i po proglašavanju dviju vjerskih istina o Mariji nego i po cijelom nizu marijanskih papinskih dokumenata o Mariji i njezinom štovanju.

Amleto Tondini je za razdoblje od 100 godina (1849–1949) prikupio 551 papinski spis o Mariji (*Le encicliche mariane*, Editore Angelo Belardetti, Roma, 1953). Djelo koje obuhvaća 672 stranice ne donosi samo papinsku encikliku, namijenjenu cijeloj Crkvi, nego i apostolska pisma, poslana određenim osobama i prigodom određenih važnijih prigoda. Uz to sadrži i sve papinske homilije i govore putem radija. Slično je Rudolf Graber u godinama 1951. i 1954. objavio Marijanske dokumente papa

zadnjih sto godina (Echter Verlag, Würzburg) za njemačko jezično područje. Za vjernike katolike francuskog jezičnog područja dominikanci Cattin i Conus izdali su djelo „O izvorima duhovnog života” (Editions St. Paul, Paris, 1951) gdje objavljuju mariološke i marijanske spise papa. Iz obveze vjerovanja navodim mjesto iz enciklike Humani generis Pia XII. iz godine 1950: „Nipošto ne smijemo misliti da u papinskim enciklikama sadržani nauk nije obavezan jer ne govori u duhu najviše apostolske vlasti. Te enciklike su izraz redovitog Crkvenog učiteljstva za koje vrijedi: tko vas sluša, mene sluša (Lk 10,16). Obično je ono što donose enciklike već uključeno u katolički nauk. Ako pape u svojim spisima izriču mišljenje o pitanju o kojem se dosad slobodno raspravljalo, znači da to više nije predmet teoloških rasprava.” Rudolf Graber smatra: „Ako papa, koji ima najviše mogućnosti za opažanje događanja na svijetu, smatra da je spas svijeta ovisan upravo o Mariji, tada to više nije stvar ljudske pobožnosti već posljednja ponuda Božje ljubavi današnjem vremenu i pogotovu narodima nekoć kršćanskog Zapada i znak Božje ljubavi u kojem moramo razabrati majčinski glas: 'Koliko puta htjedoh skupiti tvoju djecu kao što kvočka skuplja svoje piliće pod krila, ali vi ne htjedoste!’” (Mt 23,37, nav. dj. 8).

G. Besutti je u Bibliografiji Marianae (5 svezaka) za razdoblje 1947–1972. naveo 111.777 marioloških spisa i 10.591 marijanskih pobudnih članaka. A. Rokoskovany je u 9 svezaka svoje Monumenta Marianae naveo samo za Marijino bezgrešno začeće 24.595 djela. R. Laurentin kaže da je bibliografija o Mariji čak za samo jednu godinu tako opširna da je nijedan znanstvenik ne može obuhvatiti. Ako pomislimo da je Leon XIII. samo pobožnošću krunice posvetio pet enciklika (1891. – Mjeseca listopada; 1892. – Velike Božje majke; 1893. – Svete radosti; 1894. – Uvijek radosna; 1896. – Vjerno i pobožno), tada možemo približno dohvatiti opširnost rasprava o Božjoj Majci Mariji. Drugi pape su prilikom slavljenja obljetnica velikih Marijinih štovatelja, npr. Ludvig Marije Grigniona Monfortskog 1947, sv. Dominika 1921, izdali prigodne okružnice. Sve to dokazuje da je pobožnost prema Mariji imala teme-

ljitu osnovu u poučavanju od strane Crkvenog učiteljstva.

5. Ustanovljenje marijanskih redova. Pobožnost prema Mariji očitovala se i u ustanovljenju novih redovničkih družbi pod okriljem Marije i iz pobožnosti prema njoj. Pučka pobožnost prema Mariji svakako je nešto veliko, ali je ipak prolazna i teško uhvatljiva. Ako pak netko zbog ljubavi prema Mariji sakupi oko sebe jednako osjećajne ljude i ustanovi družbu, koju Crkva potvrdi, to je onda živi spomenik ljubavi.

Da si stvorimo makar približnu sliku crkvenih redova valja reći da K. Hofmann u LThK 1962, VII, 33–35 navodi za Francusku sedam, za Englesku dvije, za Španjolsku dvije, za Italiju tri, za Njemačku jednu, za SAD jednu žensku redovničku družbu s Marijinim imenom ili nadimkom, među muškim redovničkim zajednicama pak marianistu G. J. Chaminadea (1817) i maristu J. C. M. Colina (1824). Sv. Ivana Bosca i njegove salezijance te Kćeri Marije Pomocnice obradit ćemo posebno.

Ovima moramo pribrojiti još cijeli niz marijanskih udruženja koja su na različite načine pospješivala Marijino štovanje i apostolat. Da spomenemo barem neke: Marijanski apostolat Ivanovog zavjeta 1910, Apostolski rad iz Schönstatta 1914, Marijina legija 1921, Marijina vojska Maksimilijana Kolbea 1917, Plava armada 1947, Djelo Marijinog srca p. Petra Pavličeka u Beču 1947. itd.

U Engleskoj je kasni konvertita John Newman počeo među anglikancima uspješan marijanski pokret, koji je u Pismima E.B. Puseyju naznačivao pravo Marijino štovanje bez pretjerivanja. U noći od 11. na 12. rujna 1944. skupina je evandeoskih (protestantskih) djevojaka u Darmstadtu ustanovila družbu Marijinih sestara, ali se zbog ratnih strahota nije mogla odmah potvrditi. Ipak su iste djevojke 1947, unatoč strogoj luterovskoj kristocentričnosti, ustanovile družbu strogog nasljedovanja Djevice Marije s trima klasičnim zavjetima poslušnosti, siromaštva i čistoće.

6. Sv. Ivan Bosco i njegov primjer. Rekli smo da je Marijin neposredni zahvat u događanja 19. stoljeća počeo 1830. s ukazanjem Katarini Laboure u Rue du Bac u Parizu. Ipak tre-

ba napomenuti da je prvo takvo ukazanje u tom stoljeću imao Ivan Bosco godine 1824, šest godina prije Katarine Laboure. Vjerojatno to viđenje, odnosno ukazanje ne smatraju ukazanjem jer Ivan Bosco sam naziva to i druga ukazanja „snovima”. Ustvari to nisu bili snovi nego viđenja. Stvari su se odvijale ovako. Ivica Bosco, tada star 9 godina, imao je viđenje ili, kako on sam kaže, san. Pred domaćom kućom ukazao se divan muškarac te mu naredi da pođe među dječake koji su se tukli, vikali i psovali te da im progovori o ljepoti kreposti i rugobi grijeha. Najprije je upitao čovjeka tko je on, jer mu je mama Margarita zabranila družiti se s ljudima koje ne pozna. Dobio je odgovor: „Ja sam sin one, koju te tvoja majka naučila pozdravljati triput dnevno.” Ivica Bosco se brani da on nije sposoban govoriti dječacima o ljepoti kreposti i rugobi grijeha. Sada mu on reče: „Dat ću ti učiteljicu; u njezinoj školi ćeš se osposobiti za taj posao.” I pokaže mu na prelijepu gospodu koja se predstavila kao Isusova majka.

Iz povijesti znamo da je Marija uzela Ivicu u školu i osposobila ga za odgojni rad među mladima. Išlo se za slijedećim. Francuska revolucija je u smislu prosvjetiteljstva izmijenila Evropu. Kad su u Francuskoj spremali socijalnu i političku revoluciju, u Engleskoj su izumom parnog stroja i lokomotive započeli s industrijskom revolucijom, koja je zaposlila velik broj radnika te ih tako istrgnula iz obitelji. Razvio se proletarijat čije su glavne žrtve bila djeca koja su ostala bez roditelja. U nekoliko desetljeća bez roditelja je ostalo na stotinu tisuća djece koju je trebalo odgajati i na bilo koji način nadoknaditi im obitelj. Ivan Bosco bio je od Boga pozvan da je takvim sirotama uz žive roditelje dao obitelj i brinuo se za njihov odgoj. Ivan Bosco, ili jednostavno don Bosco, zajedno je sa sv. Marijom Dominikom Mazzarello ustanovio dvije redovničke družbe. Pod vodstvom Marije Pomoćnice su se salezijanci i Kéeri Marije Pomoćnice brinuli za odgoj zapuštene mladeži. Don Bosco je sam rekao: Marija je ustanovila ove družbe koje u Božje ime brinu za odgoj mladeži, koja je osiromašila zbog industrijalizacije.

Razmišljanje bismo mogli zaključiti riječima

Georga Sölla: „Dogmatska definicija Marijina uznesenja i 100-godišnjica proglašenja dogme bezgrešnog začeća 1954, te s tim povezana marijanska godina u Katoličkoj je Crkvi prouzročila bezgranično marijansko oduševljenje i teološka produbljena potisnula u pozadinu do te mjere da su se tu i tamo počeli javljati glasovi bojazni. Mariološka i marijanska literatura se neznatno umnožila, a nagovještaji marijanskih pobožnosti ovladali su crkvenim područjem. Izgledalo je da će prije ili kasnije doći do reakcije (223). Posvećenje svijeta Marijinom bezgrešnom srcu 1942, definicija dogme Marijina uznesenja na nebo te marijanska godina 1953–54. predstavljali su vrhunac marijanskog poleta u Katoličkoj Crkvi. Dalje se gotovo nije moglo ni ići.”

MARIOLOGIJA DRUGOG VATIKANSKOG CRKVENOG SABORA

Završetak jednog i početak drugog razdoblja

Proglašenjem vjerske istine o Marijinom uznesenju po papi Piu XII. 1. studenog 1950. i s pobožnim oduševljenjem koje je dostiglo svoj vrhunac u marijanskoj godini 1953/54. prilikom 100.-godišnjice proglašenja vjerske istine o Marijinom bezgrešnom začeću, završilo se dugo razdoblje raspravljanja o četiri Marijine dogme, koje je trajalo skoro 2 tisuće godina. Ali razvoj je išao još naprijed i naznačio nove značajne zadatke i ciljeve.

Godine 1958. bio je u Lurdu mariološko-marijanski kongres koji je pokrenuo tzv. „marijansko pitanje”. Pored uske povezanosti Marije s Isusom Kristom, pogotovu što zahvaća posredovanje svih milosti i sudjelovanje u otkupiteljskom djelu Isusa Krista te iz toga proizlazeću kristotipičnu mariologiju, već se pojavio prisutan, sada već izrazito naglašen ekleziotipičan pravac, koji je naglašavao Marijino članstvo, prisutnost i djelovanje u Crkvi koje u sakramentima dijeli milosti i time posreduje spasenje. Tako se uz tradicionalnu mariologiju, koja se povezuje sa soteriologijom (otkupiteljskim djelom Isusa Krista), počela oblikovati i mariologija s još tješnjom povezanošću sa za-

jednicom vjernika, odnosno Crkvom.

U toj dvojnosti mariološkog razmišljanja papa Ivan XXIII. je 25. 1. 1959. najavio sveopći crkveni sabor te ga 11. 10. 1962. i otvorio. Zbog izmijenjenih povijesnih okolnosti umjesto centralistički uređene Crkve želio je uvesti kolegijalno vodstvo sa svim biskupima svijeta. Katoličku Crkvu je otvorio prema drugim kršćanskim Crkvama i svjetskim religijama. Osjetio se suodgovornim za mir u svijetu i želio dobro cijelom čovječanstvu. Svoje poglede objasnio je u enciklikama *Majka i učiteljica* (1961) te *Mir na zemlji* (1963) (usporedi Salvatore Meo, *Concilio Vaticano II – u: Nuovo dizionario di mariologia*, Roma 1965, str. 381). To je u crkveno dogadanje unijelo potpuno nove kategorije (načine mišljenja) što je i u mariologiji vodilo ne u revoluciju nego u evoluciju, tj. potpuno novom načinu bavljenja problemima (Gozzelino, 40) te stoga novoj mariologiji i novom marijanskom štovanju.

Pretpriprava i priprava (1959–1962)

Od 1959. pristiglo je Svetoj Stolici mnogo molbi za obradu marioloških i marijanskih pitanja na budućem koncilu. Preko 600 njih je molilo za izričitu raspravu o Blaženoj Djevici Mariji. Nije nedostajalo ni detaljno izradenih pravilnika i formulacija za svečano proglašenje novih vjerskih istina o Mariji. Oko 300 molbi biskupa, teoloških fakulteta, poznatih teologa i redovničkih družbi predlagalo je svečano proglašenje Marije posrednice svih milosti i jasne odredbe za Marijino štovanje. To je bila pretpriprava. U vrijeme priprave od studenog 1960. do listopada 1962. uključili su Mariju najprije među „Posebna pitanja”, a kasnije u raspravu o Crkvi i Blaženoj Djevici Mariji, gdje su je obrađivali u odnosu prema Isusu Kristu i prema Crkvi. No za sadržaj odgovorna komisija je ožujka 1962. odijelila Mariju od rasprave o Crkvi i tekst poslala koncilskim ocima.

Prvo zasjedanje Koncila od listopada do prosinca 1962.

Kardinal Ottaviani je predložio da se najprije raspravi već predloženi tekst, da ga odobre i

na koncu prvog zasjedanja Koncila 8. 12. 1962. proglase na blagdan Marije Bezgrešne. No umjesto da taj tekst o Mariji uzmu u razmatranje, koncilski su oci na preporuku predsjedništva obrađivali dokument o Crkvi i jedinstvu Crkava. Na kraju zasjedanja biskupe su pozvali da pošalju svoje primjedbe i kažu da li da dokument o Mariji uključe u dokument o Crkvi. Ali papa Ivan XXIII. dao je dokumentu novi naslov – *O Blaženoj Djevici Mariji Majci Crkve* – bez izmjene teksta, te su ga poslali koncilskim ocima.

Drugo zasjedanje od 29. rujna do 4. prosinca 1963.

Formirale su se dvije struje: jedna je na temelju najnovijih marioloških istraživanja i zbog ekleziološkog raspoloženja na Koncilu htjela dokument o Mariji uključiti u dokument o Crkvi, a druga je, zbog jedinstvenog odnosa prema Isusu Kristu i time najtješnje povezana s njim i Crkvom, željela poseban spis o Mariji. 29. 10. 1963. došlo je do glasanja. Od 2193 glasača sa 17 glasova većine izjasnili za uključanje dokumenta o Mariji u dokument o Crkvi. 3. 6. 1963. Ivan XXIII. je umro. Naslijedio ga je Pavao VI. On je predlagao da: 1) nauk o Mariji uključe u dokument o Crkvi, 2) da naznače Marijino povlašteno mjesto u Crkvi i 3) da točno odrede Marijin odnos prema Isusu Kristu i prema Crkvi. O. Balić, koji je zastupao mišljenje samostalnog dokumenta o Mariji i mons. Philips koji je zagovarao mišljenje o uključenju nauke o Mariji u dokument o Crkvi, kao izvodači su nakon peterostruke izrade teksta 1964. završili posao te su koncilski oci dobili u ruke osnovu dokumenta *O Blaženoj Djevici Mariji u otajstvu Isusa Krista i Crkve*.

Treće zasjedanje od 16. rujna do 21. studenoga 1964.

Koncilski oci su o novooblikovanom dokumentu temeljito raspravljali i 29. 10. 1964. prvi puta glasali. Kako je 521 glasač od ukupnih 2091 zahtijevao ispravke, to su mons. Philips i o. Balić spis još četiri puta prerađivali. Od

dvaju glasanja odlučujuće je bilo 20. 11. 1964. kad su koncilski oci dokument odobrili s 2134 pozitivnih glasova. Papa Pavao VI. je 21. 11. 1964. svečano objavio konstituciju o Crkvi s VIII. poglavljem o Mariji i proglasio Mariju za Majku Crkve. Našli smo se u položaju sličnom onome godine 325. nakon Niceje i godine 431. nakon Efeza. Započelo je novo razdoblje.

Značajnosti VIII. poglavlja Konstitucije o Crkvi (o Mariji)

1. Ishodišno stanovište 2. vatikanskog sabora. Obično se 2. vatikanski sabor označuje kao pastoralan, što ne znači doktrinarni nego pun brige za neposredno pastoralno djelovanje u našem vremenu. Ta protudoktrinarnost i zanimanje za konkretan život u Crkvi posljedica je velikog duhovnog pomaka koji ima svoje korijene u suvremenoj eksperimentalnoj (evropskoj) i utilitarističkoj (američkoj) misaonosti koja je dobila svoj filozofski izraz u egzistencijalizmu. Svako biće je sastavljeno iz esencije ili bivstva i egzistencije ili bivovanja. Grčka i srednjovjekovna filozofija htjele su dokučiti bit i time razjasniti što stvari jesu. Moderna filozofija, koja je slika duševnog raspoloženja dobi, usredotočila se na bit ili egzistenciju te želi dokučiti značajnosti biti u kojima živi i radi pojedinac, koji je jedini nosilac biti. Ta bit se pokazuje u osjećanju i djelovanju pojedinog čovjeka. Zato moderna filozofija istražuje uvjete vremena i prostora u kojima se razvija ljudska egzistencija. To traženje je filozofe, a s njima i teologe, antropologe i sve koji se bave ljudskom sudbinom, dovelo do zanimanja za suštinu i do pažnje za konkretan položaj čovjeka.

2. vatikanski koncil je svojom „pastoralnom” usmjerenošću na egzistenciju u vremenu i prostoru u najvišoj mjeri interpretirao – tumačio svoje vrijeme, te je vjerojatno najveći spomenik suvremene misaonosti.

To je, među ostalim, imalo odlučujuće posljedice i za obradu Marije Majke Isusa Krista. Mariju Koncil nije gledao u njenoj biti, u njezinoj izvanrednosti, njenoj posebnosti ili u njezinim statičnim vlastitostima, nego u njezinoj funkciji, zadaći i djelovanju. Koncil ne odba-

čuje niti se odriče onog što je u prošlim stoljećima rečeno ili čemu su se divili u Mariji – sve je to na mjestu i u redu – nego svoju pažnju usredotočuje na to što Marija danas radi (ne što jest; o tome su raspravljali već dvije tisuće godina) i kakve zadatke obavlja.

Ne ide se za prekidom s nekom dobi ili nekog događaja u obrađivanju Marije nego za prijenosom pažnje od jednog događanja na drugo zbog novih čimbenika koji su se pojavili. Da kao primjer spomenemo samo slijedeće: kad je u 18. st. započela industrijalizacija, ljudi nisu napustili poljodjelstvo, koje je do tada bilo osnovna gospodarska grana, nego su svoju brigu prenijeli na industriju i njezine zakonitosti; kad je Gutenberg pronašao tisak, ljudi nisu napustili rukopis, već su glavnu brigu kod posredovanja misli posvetili tisku; kad su preko nekoliko desetljeća izumili elektronska komunikacijska sredstva radio i televiziju, nisu otklonili tisak, nego su pažnju posvetili tim novim i mnogo učinkovitijim sredstvima obavještavanja. Tako Crkva po 2. vat. crkvenom saboru ne posvećuje toliko svoje pažnje Marijinim „bivstvenim”, a time i statičkim vlastitostima, nego ju promatra kroz njezino djelovanje. To nije odbacivanje prijašnjih nego zanimanje za ono što je danas važno.

Ti novi čimbenici, koji prije nisu bili toliko jasno prisutni u Crkvi, jesu biblijski, antropološki, ekumenski i pastoralni vidici.

2. Biblijski vidik. Kad su reformatorski i katolički teolozi u 16. st. utvrdili da Sv. pismo veoma malo govori o Mariji i da tim podacima nije moguće oblikovati kakvu znanost, oni su kod toga izlazili iz istog znanja, ili bolje rečeno istog „nepoznavanja” Sv. pisma. No protestanti su zbog svoga stanovišta „sola scriptura” ili „Sv. pismo je jedini izvor objave” posvetili sve sile istraživanju Sv. pisma i u zadnjim stoljećima prisilili i katoličke znanstvenike na uzetiji studij Sv. pisma. Na tom području postigli smo silan napredak. Na osnovi tako temeljitih spoznavanja a pogotovu još na osnovi cjelovitog pogleda na Sv. pismo, koji je moguć tek po točnijem poznavanju pojedinih dijelova, mnogo su očitije i slika Marije i njezin udio u otkupiteljskom djelu Isusa Krista.

Danas nam više nije potrebno ono „de Ma-

ria numquam satis, decuit-potuit – ergo fecit” niti velike dijalektične sposobnosti i uvažanih teologa da možemo štogod reći o Mariji, nego nam Sv. pismo u svjetlu predaje crkvenih otaca i Crkve može toliko reći da možemo sebi stvoriti sasvim novu sliku Majke Božje Marije. VIII. poglavlje o Crkvi gradi skoro isključivo na Sv. pismu i crkvenim ocima i nisu mu potrebne neke filozofsko-teološke dedukcije. Sv. pismo i predaja izvršili su svoj posao.

3. Antropološki vidik. Uz prirodoslovne znanosti napredovale su i nauke o čovjeku (antropološke znanosti. I ovdje je u prvom planu egzistencijalni vidik. Danas nisu u središtu pažnje samo opća pravila i zakonitosti ljudskog vladanja već konkretno vladanje određenog čovjeka (ili više određenih ljudskih tipova) ili njegova osobnost.

Osobnost je pak najprije osoba ili konkretna ljudska egzistencija u kojoj se čovjek slobodno odlučuje i vlada. Danas na svijetu postoje dva tabora: jedan želi čovjeku osigurati potpunu slobodu, a drugi se zauzima za slobodu u korist određenog političkog sistema (što naravno nije sloboda).

I u Mariji promatramo danas ponajprije njezino slobodno odlučivanje i to sa svjedočenjem svoga stvoritelja i suca Boga. Uostalom i Bog očekuje Marijino slobodno odlučivanje, ali Marija nekako odugovlači svoj pristanak i time govori da želi biti slobodna i ni pod kakvim pritiskom. Ta njezina slobodna odluka nije samo u preuzimanju zadaće Majke Božje već i u slo-

bodnom sudjelovanju u otkupiteljskom djelovanju Isusa Krista, što znači da je služenje i sudjelovanje preuzela dragovoljno. Budući da je Marija žena to i njezina ženskost u svjetlu novih znanstvenih dostignuća dobiva svoje značenje. U svjetlu tih dostignuća Marija je i slika suvremene žene.

4. Ekumenski vidik. Marija, dakako, nije razlog za razilaženje različitih kršćanskih denominacija, ali ta se razilaženja očituju u nauku i štovanju Marije. Kako je svim kršćanskim denominacijama temelj vjerovanja Sv. pismo i kako je 2. vat. crkveni sabor oslonio nauku o Mariji isključivo na Sv. pismo i svjedočanstvo najstarije predaje, to je upravo nauka o Mariji jedan od putova koji moraju voditi prema sjedinjenju svih kršćana u jednoj Crkvi.

5. Pastoralni vidik. Nakana Koncila bila je obnova kršćanskog života, koja bi bila izgrađena na kršćanskom vjerskom iskustvu, u kojem i Marija ima značajnu ulogu. Na osnovu temeljitog poznavanja Marijine uloge i osobe budi se u čovjeku jedinstveno iskustvo divljenja, ljubavi i želja za nasljedovanjem. Divne Marijine slike, prekrasne pjesme koje opjevavaju Mariju, bezbrojna Marijina svetišta, sve to govori da je u kršćanstvu postojala živa ljubav prema Mariji i da ta ljubav i danas živi. Na raspolaganju imamo opsežno informativno gradivo o Mariji koje može obogatiti vjersko iskustvo i time upotpuniti kršćanski vjerski doživljaj.

(nastavlja se)